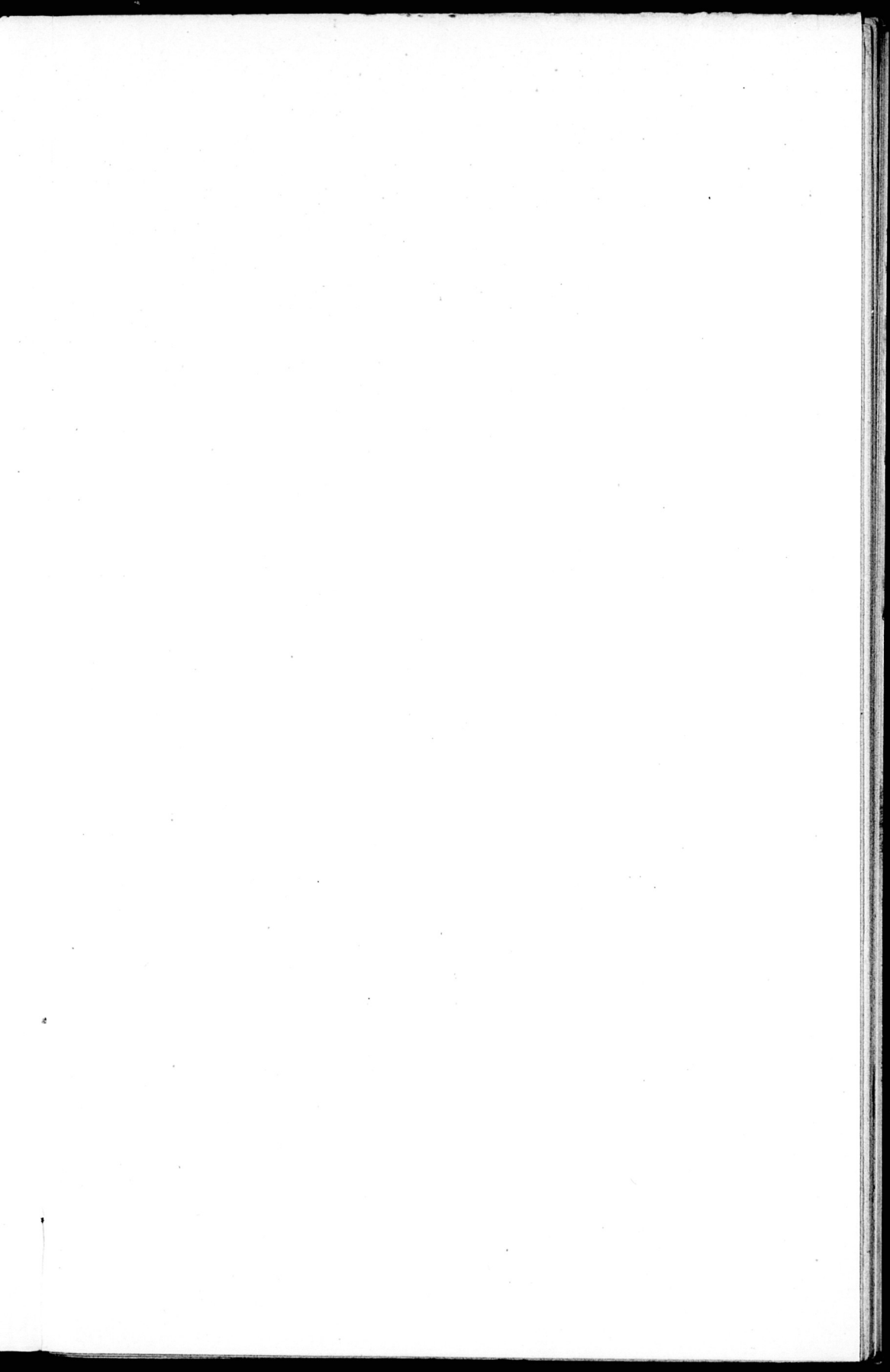

c
692

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2856 625 9

IETS OVER
DE VEE-STERFTEN

IN *Ch. 692.*
FRIESLAND

EN DE DAARTEGEN GENOMEN

MAATREGELEN,

VAN AF 1713 TOT HEDEN,

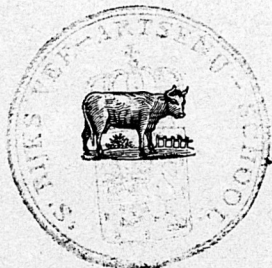
DOOR

MR C. M. A. SIMON VAN DER AA,

PROCUREUR BIJ HET PROVINCIAAL GEREGETSHOF

VAN FRIESLAND EN DE ARRONDISSEMENTS-

REGTBANK TE LEEUWARDEN.

TE LEEUWARDEN, BIJ
V. MEURSINGE,
1849.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

Videant consules , ne quid respublica
detrimenti capiat.

Toen, eenige weken geleden, de toegang tot de beraadslagingen van de Staten dezer Provincie, in derzelver buitengewone Vergadering, voor de belangstellenden was opengesteld, werd in het bijzonder onze aandacht getrokken door de discussien over de maatregelen, die door H. H. Gedeputeerde Staten der Provincie werden voorgesteld ter stuiting en beteugeling van de besmettelijke longziekte onder het Rundvee, en meer en meer gevoelde ik het groot gewigt van dit belangrijk onderwerp. Uiteenlopend zijn nog de gedachten van belanghebbenden over de voorgestelde Reglementen, en het kwam mij niet ondoelmatig voor, ook uit een economisch politisch oogpunt, eens opzettelijk na te vorschen de Geschiedenis van de voornaamste veeziekten in dit schoon gewest, en van de wetgeving omtrent dit stuk. Het alles overwegende belang der zaak is toch niet te ontkennen in eene landstreek, waar de veeteelt, zoo niet de aller voornaamste, dan toch eene der grootste takken van bestaan uitmaakt, eene tak van bestaan en welvaart, die meermalen met algeheelen ondergang werd bedreigd en die ook thans aan groote gevaren is blootgesteld. Als de Geschiedenis ons geleerd zal hebben wat vroeger is gedaan zal welligt het antwoord minder moeilijk vallen op de vrage: Mag er en moet er ook nu nog iets gedaan worden, en zoo ja, wat dan en op welke wijze?

Moge dit ons overzigt, wat deszelfs volledigheid aangaat, hier en daar iets te wenschen overlaten, wij vertrouwen dat deskundigen, die bekend zijn met de moeilijkheden, verbonden aan het onderzoek van veelvuldige oude, meestal schriftelijke oorkonden en bescheiden, waaruit wij moesten putten, om de maatregelen van het gewestelijk Bestuur in de laatste eeuw na te sporen, de aan dezen arbeid verknochte moeite bij hun oordeel niet over het hoofd zien, maar in aanmerking nemen zullen; terwijl wij daarentegen de verzekering kunnen geven, dat de medegedeelde daadzaken overeenkomstig de striktste waarheid zijn opgeteekend.

Mogt deze onze poging de belangstelling van velen in deze gewigtige aangelegenheid opwekken en belangrijker wenken en opmerkingen uitlokken, dan zal mijn wensch vervuld en mijne hoop bekroond zijn, van iets te hebben medegewerkt tot de goede zaak, in het belang dezer aanzienlijke Provincie.

DE SCHRIJVER.

EERSTE VEEZIEKTEN, EN ZIEKTE VAN 1713.

Het is ontegenzeggelijk, dat in eene provincie als Friesland, waar de veefokkerij eene der eerste en meest algemeene bronnen van welvaart is, het ontstaan eener besmettelijke ziekte onder het rundvee, als eene der zwaarste rampen verdient genoemd te worden, en echter heeft de geschiedenis ons de geheugenis bewaard van menige zoodanige bezoeking.

Reeds in den Jare 808, vinden wij daarvan gewag gemaakt bij SCHOTANUS, in zijne *Geschiedenissen Kerckelyck en Wereldlyck van Friesland Oost ende West*, (1) en wel ten gevolge van een zeer zachte winter, en bij FOEKE SJOERDS, in zijne *Historische Jaarboeken van oud en nieuw Friesland*, (2) vinden wij opgetekend, dat in 820 vele besmettelijke ziekten ontstonden, waardoor eene menigte menschen en beesten werden weggerukt. „Zelfs kwam er”, zoo verhaalt hij, „zo eene zware sterfte onder 't rundvee, dat het weinig scheelde, of het land zou ten eene maal

(1) fol 65.

(2) Zie ald. Dl. II p. 15.

van dit vee ontbloot zijn geworden." Ook in 1224 schijnt zware sterfte onder de beesten geheerscht te hebben, (1) terwijl in de jaren 1249 en 1250 eene werkelijke veepest losbrak, „ eerst onder 't vee, daarna, (uit onbegraven krenghen,) onder de menschen, soo grousamelijk, dat weijnich Beesten overbleven, ende het meer- en- deel van de Menschen storf. (2)" Van welken aard evenwel deze ziekten geweest zijn en of dezelve aanleiding hebben gegeven tot deze of gene maatregelen van de zijde der Regering is ons niet gebleken, terwijl omtrent de laatst vermelde pestziekte alleen wordt medegedeeld, dat op het laatst werd uitgevonden, om de pestwonden met het brandijzer te schroeijen, hetwelk den dood voorkwam.

Voor ons tegenwoordig oogmerk zal het evenwel voldoende wezen den blik te slaan op de tegenwoordige en de vorige Eeuw en op te merken, wanneer de ziekte zich hier geopenbaard heeft en welke maatregelen tot stuiting of afwering derzelve door het tijdelijk bestuur van dit gewest bij die gelegenheden zijn noodig gekeurd en in werking gebragt, daar het ons minder te doen was om eene volledige geschiedenis van de ziekten zelve onder het rundvee alhier op te stellen, dan wel om, uit vergelijking van het geen vroeger is geschied, tot een juist standpunt van beoordeeling te komen, omtrent de maatregelen in dezen Jare door de Provinciale Staten vastgesteld die nog verschillend worden beoordeeld.

Bij eene Publicatie van het uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek van 26 December 1799 (het

(1) F. Sjoerds. II: 524. Schotanus f. 115.

(2) Schotanus fol. 133.

vijfde Jaar der Bataafsche vrijheid) vinden wij de tijdperken opgenoemd, waarin de zoogenaamde rundpest, in de vorige Eeuw, de grootste verwoestingen heeft aangerigt, als: van de Jaren 1713 tot 1719, vervolgens van 1744 tot 1756, en eindelijk van 1768 tot 1786, en wij willen ons dus bij deze drie tijdperken hoofdzakelijk bepalen.

Bij de schrijvers over de Geschiedenis van ons Vaderland vinden wij gewag gemaakt van eene zware sterfte onder het Rundvee, die in de Jaren 1714 en eenige volgenden in deze landen geheerscht heeft, hoewel zij er bij voegen dat de melk, door den grooten aanvoer van vreemd vee, niet bijzonder duur was, maar dat die invoer natuurlijk oorzaak werd, dat er veel geld ten lande uit raakte (1). Deze opmerking omtrent den buitengewonen invoer van vreemd vee schijnt echter meer uitsluitend op de andere Provincien te slaan, daar reeds in den Jare 1713, bij Placaten van Heeren Gedeputeerde Staten van Friesland van 27 November en 21 en 28 December, en bij gelijk Placaat van 3 Januarij 1714, maatregelen van voorzorg waren genomen tegen de besmettelijke ziekte, waaronder wel degelijk verbod van vreemden invoer in deze Provincie werd vastgesteld.

Tijdens de uitvaardiging van het Placaat van Gedeputeerde Staten dd. 27 November 1713 was de ziekte hier nog niet overgebracht, want dezelve geschiedde „tot voorkominge van het gevreesd wordende quaad der contagieuse siekte” en bepaalde zich tot het verbod van invoer uit de provincien Holland en Overijssel, waar de ziekte was uitgebroken. Toen dezelve zich alras verspreidde werd dit verbod uit-

(1) Wagenaar Vad. Gesch. XVIII: 106.

gestrekt tot alle vreemde plaatsen bij Placaat van 21 December 1713, terwijl, nadat de ziekte zich bij het dorp Olde Lemmer had geopenbaard, het eerste verbod werd uitgegeven om vreemde koekoopers, of menschen, die in besmette huizen of stallen geweest waren bij zich te ontvangen, bij Placaat van 28 December. De ziekte maakte evenwel vorderingen en nu achtten Gedeputeerde Staten het noodig bij Placaat van 3 Januarij 1714, ter bewaring van den veestapel in de Provincie, voor Zes maanden ook allen uitvoer te verbieden, alsmede het verkoopen en slagten van koekalvers, en, ter keering van de ziekte, te hernieuwen het Placaat van 3 Augustus 1710, omtrent het weren van bedelaars en vagabonden, die op het Blokhuis moesten worden vastgezet, terwijl zelfs het stroo of hooi, waarin zij mogten vertoeft hebben, vernietigd moest worden, omdat men vreesde dat zij de besmetting door hunne kleederen konden aanbrengen. Eindelijk vinden wij hier de eerste sporen van voorzorgen tegen de uitbreiding der ziekte door de afgestorven runderen, in het bevel om het voor de ziekte bezweken vee te begraven op een afstand van 20 roeden van de huizen, en wel op eene diepte van 3 à 4 voet, waarbij het opmerking verdient dat tevens de reiniging en berooking der stallingen en bergplaatsen toen reeds dringend werd aanbevolen.

Ter meerdere bekrachtiging van deze voorzorgen der Gedeputeerden vaardigden de Staten Provinciaal op den 26 Februarij 1714 een algemeen Placaat uit tot wering van den voortgang der besmettelijke ziekte onder 't Rundvee, waarbij op vier punten voornamelijk wordt gestatueerd, waarvan twee meer bepaaldelijk de *afwering der ziekte* en twee meer bijzonder de *bewaring van den veestapel* betreffen.

De eerste zijn: *a.* verbod van invoer van vreemd vee, en *b.* maatregelen bij de begraving van verstorvene beesten te nemen; de laatste: bepalingen omtrent den uitvoer van vee, en het slagten van hetzelfde. In den aanvang van dit Placaat wordt gezegd: „alsoo het Gott Almagtig gelieft heeft enige Nabuirige Landen en Provintien te besoecken met een sware en bijnae algemene sterffte onder het Rundvee. Dat oock hetselfde quaad sigh reeds in verscheide plaatsen in dese Provintie heeft geopenbaart en meer en meer de overhand schijnt te nemen, tot onbedenckelijke schade en nadeel van de goede Ingesetenen: En wij ons ten hoogsten verplicht agten, om, onder de hope en verwagtinge van den Goddelijken Zegen, soo veel in ons is, Sorge te dragen, dat het voorz. verderffelijke quaad, niet verder voortkruipe, soo is het, dat wij nodig en dienstig geagt hebben, om bij renovatie nogmaals te ordonneren en te statueren, enz.”

Deze aanhef bevat een paar bijzonderheden, die al aanstonds de aandacht trekken. Immers de Staten rekenden zich *ten hoogsten verplicht*, om, zooverre dit in hunne magt was, tegen de verspreiding der ziekte hunne maatregelen te nemen, en was alzoo in den Jare 1714 bij de Provinciale Staten ook de magt berustende, om ter dezer zake afzonderlijke verordeningen daar te stellen, welke magt zij niet alleen in hun geheel, maar ook door hunne Gedeputeerden uitoefenden. En ten anderen, werd deze ordonnantie gegeven *bij renovatie*, waaruit blijkt dat ook vroeger om dezelfde redenen door de Staten dergelijk verbod van vreemden invoer geschied was.

Omtrent dien invoer werd bij het Placaat vastgesteld „dat geen bullen, ossen, koeijen, kalveren, onbereide osse, koeije, en kalverhuiden, mitsgaders

geen rundvleesch, off ongeroockt farkensvleesch, noch hooij van buiten in dese Provincie souden mogen werden ingevoerd" en zulks op straffe van confiscatie van het ingevoerde en het voertuig, waarmede het was aangebragt, ,, behalve eene boete van 50 L. en Bannissement in het Landtschaps Tugthuis voor drie jare voor desulke, die voors. boete verbeurt hebbende, deselve niet kunnen betalen."

Dit verbod van invoer was blijkbaar alleen geschied tot *wering* van de besmettelijke ziekte, daar verder bij het Placaat vroegere verordeningen, houdende voorzorgen tegen die besmetting werden bevestigd, en bovendien bepaald dat zelfs vreemde kooplieden of andere personen, die van besmette plaatsen kwamen, of ingezetenen of huisgenooten van hen, op wier stallen de ziekte zich had geopenbaard, in geene andere stallen of huizen mogten komen, zoodat alle gevaar om de smetstof over te brengen met de meest mogelijke zorgvuldigheid werd afgeweerd.

Waar evenwel de ziekte was uitgebroken en hare slagtoffers geveld had, was deze *afkeering* van de besmetting van buiten niet meer mogelijk en konden alleen voorzorgen genomen worden ten einde de *verspreiding* der kwaal, door de aangetaste beesten zelve, te keer te gaan.

En van daar reeds toen die verordeningen omtrent de wijze, waarop de aan de ziekte gestorvene runderen begraven moesten worden, verordeningen, die bij ditzelfde Placaat zijn bevestigd en uitgebreid; want wij lezen daarin verder, omtrent dit tweede punt van voorzorg tot beteugeling der ziekte, dat de vroegere Placaten worden geconformeerd en vernieuwd, ,, met die ampliatie omtrent het begraven van de gesturvene

Beesten, dat niet meer als twee doode lichamen van hoornbeesten in een kuil, nevens en niet op mal-kanderen, sullen mogen werden geworpen, dat deselve met ongeleschte kalk bestroijt, en ten minsten met vier voet aerde bedeckt sullen moeten werden."

Dit waren de bepalingen, die de Staten tot wering en beteugeling der ziekte vaststelden, en Heeren Gedeputeerden hadden reeds vroeger tot behoud van den veestapel, die door de ziekte aanmerkelijk gedund werd, ook andere maatregelen voorgeschreven, die evenwel bij dit Placaat werden ingetrokken. Bij Besluit toch van 3 Januarij 1714 hadden Gedeputeerde Staten, zooals wij boven zagen, den uitvoer van hoornbeesten, schapen en varkens, „ om goede redenen, en met een heilzaam oogmerk" bij provisie verboden, maar dit verbod werd door de Staten weder opgeheven, onder zoodanige bepalingen evenwel, als strekken konden om alle aanraking met personen, die de besmetting konden overbrengen, te vermijden. Zoo mogten geene buitenlandsche koopers (d. i. uit andere provincien of rijken) herwaarts komen, maar moesten inlandsche, commissionairs of voorkoopers dezelye opbrengen; zoo mogten deze voorkoopers niet eens in persoon het vee afleveren, maar moest dit door hunne medestanders of knechts, naar de plaats der aflevering gebragt en daar aan de koopers overgegeven worden, zonder dat die knechts eenige besmette stal mogten binnen gaan, of bij hunne terugkomst in Friesland aldaar in eenige stal komen mogten; zoo was de weder invoer van eenmaal uitgevoerd Friesch vee mede verboden; zoo mogt geen besmet vee verkocht worden, en werd iedere voorkoop gewaar-schuid door een zwarte streep aan de homei, het hek of de deuren van eene plaats, waar de ziekte

heerschte, dat hij van daar geen vee vervoeren mogt; zoo mogten eindelijk ook de paardenkoopers nergens eenen stal binnengaan, maar moest de handel in de opene lucht geschieden.

Een andere maatregel tot behoud van den veestapel in de Provincie hadden de Gedeputeerde Staten meenen te vinden in het *verbod van verkoop en slagting van koekalveren*, en ook dit verbod hieven de Staten bij meergemeld Placaat op, onder stellige bepalingen evenwel, dat geen vee, op ongezonde of besmette stallen staande, zou mogen worden verkocht of geslacht, en dat ook op week of jaarmarkten geen vee mogt te koop gebracht worden, daar de handel zich bepalen moest tot de stallingen zelve.

Dat het nemen van afdoende maatregelen in dat tijdperk hoogst noodzakelijk was, en, niettegenstaande alle aangewende pogingen tot stuiting en beteugeling, de ziekte eenen allernoodlottigsten invloed uitoefende op de veehouderij in dit gewest, kan o. a. geblijken uit de oorspronkelijke „Korte Staten der versturvene Beesten van 't begin tot ult^o December 1714 en Februarij 1715” bij het Provinciaal Archief voorhanden, vermeldende in 1714 een totaal verlies van *Dertig duizend een honderd acht en negentig koeijen, Acht duizend vier honderd zeven en dertig rieren, negen duizend drie honderd drie en negentig hokkelingen,* en *Dertien duizend zeven en twintig kalvers*, en over de maand Januarij 1715 een verlies van *Twee duizend vier honderd drie en twintig koeijen, negen honderd zeven en vijftig rieren, negen honderd drie en veertig hokkelingen,* en *Vijf honderd zeven kalveren*. En nu rijst natuurlijkerwijze de vraag bij ons op, of aan de eigenaars van zoodanig vee, die door aanmerkelijke verliezen groote schade le-

den, ook van bestuurswege eenige schade vergoeding of te gemoet koming verleend werd? Eene vraag, waarop de verzameling van Resolutien en Placaten een bevestigend antwoord geeft.

Bij vroegere verordeningen, en het Placaat van 26 Februarij 1714 was de wijze bepaald, waarop de aan de besmettelijke ziekte gestorven beesten moesten begraven worden en men begroef ze *in hun geheel*, zonder *iets* daarvan te gebruiken. Deze maatregel kwam sommige landbouwers en veehouders al te gestreng voor en eenige hunner, ingezetenen van de Oldelamer, adresseerden zich deswege bij de Staten en deze besloten bij Resolutie van 10 Maart 1714 Gedeputeerden te auctoriseeren, om bij Notificatie bekend te maken, dat de huiden van het gestorvene vee, als het genoegzaam verkoud en verstijfd was, mogten worden afgestroopt en verkocht, mits na bevorens in kuilen geworpen en met kalk bestrooid te zijn, zonder dat er verder iets mogt worden gebruikt.

Zoo bleef dan ten minste het onschadelijk gedeelte van de verstorven runderen voor de veehouders bewaard, maar des niet te min was de schade, die zij leden, aanmerkelijk en werd alzoo in de Vergadering der Staten van den 24 Julij 1714 voorgedragen, dat, wel is waar de ingezetenen, die hun vee aan de ziekte verloren hadden, bij vroeger Placaat van Hun Edel Mogenden waren gelibereerd van het betalen der spetien of hoorngelden van het verstorven vee, maar dat ook velen onder hen niet in staat waren de floreenrente te betalen, en werd de vraag gedaan: „off niet tot voorkominge van de totale ruine van die ongeluckige menschen, een middel behoorde te werden beraamt, om deselve in haer druckend ongeluck enigermaten te soulageren en in het gemoet te komen.”

Op deze voordragt werd besloten de Grietenij- en Stedelijke besturen, waar de ziekte heerschte, te gelasten, lijsten op te maken van de gestorven beesten, met opgave van de eigenaars, de floreenen, op hunne landen leggende, en de spetien, waarmede zij bezwaard waren, welke lijsten moesten worden ingezonden aan Gecommitteerden uit het Mindergetal, die met Gecommitteerden uit de Gedeputeerde Staten, na examinatie derzelve, zouden rapporteeren omtrent de middelen van soulaas voor de belang hebbenden. In de Vergadering van 11 Augustus daaraanvolgende werd dit Rapport uitgebragt en besloten, aan de landbouwers, die hun vee of een gedeelte daarvan hadden verloren, toe te staan, van de floreenen die zij moesten betalen, bij provisie en bij wege van atterminatie van tijd, in te houden of minder te betalen naar proportie van ieder gestorven koebeest een floreen, twee rieren en vier hokkelingen tegen ééne koe gerekend, zoodanig echter, dat bij verlies van meer vee, dan floreenen op het gebruikte land lagen, geene verdere inhouding dan het getal floreenen werd toegestaan, en met bepaling dat de eigenaars, die hunne landen hadden verhuurd vrij van floreen en dien last aan zich hadden gehouden, hetzelfde voorregt van atterminatie zouden genieten, terwijl later, bij Resolutie van 15 December 1714, die inhouding werd bepaald voor één Jaar op 21 stuivers per omslag, of dubbele maand, en alzoo op twee ducats in het geheele jaar voor ieder koe, twee rieren of vier hokkelingen. Eindelijk was op 11 Augustus 1714 vernieuwd het bevel tot begraving van het gestorven vee, in zijn geheel, behalve de huiden, met bepaling van gestrengte boeten, bij overtreding.

Deze waren de maatregelen die van wege Heeren Sta-

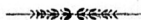
ten Provinciaal van Friesland, bij de ziekte onder het Rundvee in 1714 werden genomen, en in het Resolutie boek zijn bewaard gebleven. Al naarmate de ziekte eenen min of meer gunstigen keer nam, en in overeenstemming met de meerdere of mindere ruimte van voeder voor het vee, werden omtrent de in- en uitvoer meer of min gestrengte verordeningen vastgesteld. Zoo werden eerst van het verbod van invoer de Jutsche ossen en later ook de koeijen uit Jutland uitgezonderd, bij Placaat van 14 Maart 1816, en op den 11 April van dat jaar de uitvoer van vette ossen toegestaan, welke vergunning op 29 Julij 1717 ook tot de vette bulkalveren werd uitgestrekt. In het Jaar 1718 schijnt de ziekte zich weder met meer kracht te hebben geopenbaard, want bij Staatsresolutie van 17 Maart van dat jaar werd alle *uit* en *invoer* van hoornvee strengelijk verboden, die der Deensche niet uitgezonderd, terwijl alleen de uitvoer van vette ossen en bulkalveren bleef toegelaten. De straf, die op de overtreding gesteld werd was niet minder dan eene geldboete van 25 Friesche ridders voor ieder in of uitgevoerd hoornbeest en bij onvermogen „ dat de overtreders als dan wegens haere overtredinge aan den Lijve sullen werden gestraft, nae exigentie van saeken.”

Toen de overstroming in het voorjaar van 1718 de meeste weilanden had bedorven, werd „ om het soute water in de geinundeerde landerijen,” bij Placaat van 30 April de uitvoer van af 12 Mei voor den tijd van zes weken veroorloofd, maar op den 18 Februarij van 1719 was het weder noodig het Placaat van 17 Maart 1718 met kracht te vernieuwen, en de daarbij toegelaten uitvoer van vette ossen en bulkalveren tot de havens van Workum en Lemmer

te beperken. Spoedig echter schijnt de ziekte eenen gunstigen keer te hebben genomen, want wij vinden reeds op den 15 Maart 1719 eene Resolutie, waarbij die vrijheid van uitvoer tot alle havens wordt uitgestrekt, en op den 24 Junij een besluit, waarbij die uitvoer geheel wordt vrijgesteld voor alle soort van vee, terwijl eindelijk eene Resolutie van 15 October 1820, bewijst, dat toen de ziekte geheel had opgehouden te bestaan. Immers was, naar het vrome gebruik der vaderen, op den 8 Maart 1814 door de Heeren Provinciale Staten een bevel uitgevaardigd om van de maand Mei van dat jaar af, iederen eersten Woensdag in de maand, eenen bededag te houden, op elken morgen en namiddag, om de bevrijding van die plaag te bidden, en, schoon ook die bededagen, krachtens Staatsbesluit van 11 April 1816, in Mei van dat Jaar ophielden, rekenden zij het even doelmatig en gepast, dat, nu de verlossing gekomen was, ook daarvoor dank werd toegebragt aan den Opperheer en alzoo bepaalden zij bij gezegde Resolutie van 15 October 1820 dat de eerste Woensdag in November van dat jaar een algemeene dankdag wezen zoude.

Omtrent de maatregelen in het Finantieel belang der veehouders vinden wij in dit tijdperk verder alleen eene Resolutie van 1° Maart 1714, waarbij aan de ingezetenen permissie gegeven werd om de gestorven beesten te laten afschrijven om vrij te zijn van den impost.

Ziedaar wat ons omtrent de daadzaken uit het tijdperk dier veeziekte is bekend geworden.

VEEZIEKTE VAN 1744 — 1756.

In den jare 1744 vertoonde zich de besmettelijke ziekte onder het vee weder in naburige rijken en naderde al meer en meer onze grenzen, drong wel-dra ook in de Republiek door en tastte eindelijk ook in deze Provincie eenige slagtoffers aan. De Staten van de Provincie begrepen al aanstonds maatregelen daartegen te moeten beramen en in het werk stellen en vonden goed bij Resolutie van 11 December 1744, te arresteeren een „Placaat, Behelsende eenige praecautien, om daardoor, onder den zegen van Godt Almachtigh den verderen voortgangh van de grasserende sterfte onder het Rundvee te voorkomen” voorts aan Heeren Gedeputeerde Staten auctorisatie te verleen en om orde te geven aan eenige kundige personen „om twee of drie gestorven beesten te openen, en de ingewanden te examineren, om te sien wat deelen geïnfecteert mogten zijn, en sulks publicq te maken, opdat een ijder sijne gedachten daarover mogte laeten gaen, en aangemoedigt worden, om sig op het uitvinden van middelen, die onder den zeegen des Almachtigen het sij tot praeservativen, het sij tot herstellinge van deese verderfelijke siekte souden kunnen dienen, uit te leggen;” verder een Vast en Bededag vast te stellen tegen den 6 Januarij 1745 en eindelijk Heeren Gedeputeerde Staten te magtigen om naar omstandigheid van zaken, tijdelijk zoodanige praecautien te nemen en order te stellen, als zij ten beste van den Lande zouden verstaan te behooren.

Of nu de opening en het onderzoek van zoodanige runderen geschied zij, en eenige resultaten hebbe

opgeleverd, kunnen wij uit de Staatsbesluiten in dit tijdperk genomen niet nagaan, daar dezelve nergens betrekking hebben tot of zelfs melding maken van eenige middelen van genezing of voorbehoeding, behalve voor zooverre betreft de afzondering en afkeering van ziek, en de wijze van begraven van aan de ziekte gestorven vee. Dat de ziekte besmettelijk was schijnt de algemeene overtuiging ten stelligsten geweest te zijn en van daar de verordeningen op het punt der *afzondering* en der *begraving*.

Omtrent de *afzondering*, behalve de bepalingen op in, uit en doorvoer, die wij op zich zelve willen behandelen, vinden wij in het Placaat van 11 Decbr. 1744 eenige vroeger bekende bepalingen hernieuwd, als daar zijn: het verbod aan vreemde kooplieden, van besmette plaatsen komende, om eenigen stal binnen te gaan, het verbod om rundvee op de openbare markt te verkoopen, zonder bewijs van gezondheid, het verbod om in besmette stallen te komen, waartoe de plaats, waar de ziekte heerschte, met eene zwarte streep op de homei, stalsdeur of het hek werd geteekend, de vernieuwing der Placaten tegen de bedelaars en vagebonden, „ alsoo de ondervindinge ten tijde der voormalige sterfte onder het Rundvee heeft geleerd, dat de besmettinge meede in de klederen kan worden overgebracht,“ Bij Resolutie van 15 Mei 1745 is gestatueerd dat uit eenen stal, waarin de besmetting was, geenerlei beesten zouden mogen worden verkocht of geslagt, met herhaling van het verbod om rundvee op de publieke markt te verkoopen en met bepaling dat, wanreer beesten in de weide ziek werden, zij daar aanstonds uitgehaald moesten worden en van de gezonden afgezonderd, en dat geene beesten van besmette stallen komende,

opstelt
opstelt

in gemeene scharren of fennen mogten geweid worden. Eindelijk zijn alle deze laatste bepalingen op nieuw herhaald in eene Resolutie van denzelfden datum, houdende wijders eene verbodsbepaling omtrent het gebruik der huiden.

Wat de wijze van *begraven* aangaat, schreef het Placaat van 11 December 1744 voor, dat de gestorven beesten „aanstonts en wel binnen 24 uren werden gevildt, alsdan de krenge drie of vier voeten onder de aarde begraven en soodanig versorgt, dat van geen honden kunnen werden opgegraven of gegeten, dog niet meer als twee of drie in een gat.”

„Alsmede dat de afgestroopte huiden ten selven dage aan de Leerloijers werden gebragt en in de kuipen gedaen, of soo sulks niet doenlijk is, dan terstont in diep waater werden gelecht, en daarin gelaaten, om soo ras doenlijk aan de Leerloijers bestelt te worden, alles bij poene van 25 Goudguldens op elke beest ofte huid te verbeuren.”

In de Resolutie van 15 Mei 1745 werd nog gestrenger gestatueerd dat de beesten, die later stierven, „geheel en al ongeopent met huid en met hair sullen moeten werden begraaven, te minsten vier voeten onder de grondt, en in ijder gat niet meerder dan twee aan malkanders zijde, en niet de eene op den anderen: des de begraavinge niet geschiede te digt aan de waterskanten, waardoor de opgebragte losse aarde uitkabbelende en wegspoelende, de krenge weder bloot geraken.” „Dat vermits wegens het hooge water en andersins de begraavinge der gestorvene beesten gedurende de wintertijd niet na behooren is gedaan, of heeft kunnen geschieden, de reeds begraavene beesten wederom op nieuw ten minsten nog met een voet aarde overdekt sullen moeten worden,

sullende, ingevalle van dispuut, wiens beest het mogte zijn geweest, diegeene daartoe gehouden zijn, die er naast aan geleege is." Eindelijk werd nog bij nadere Resolutie van dien datum, straks genoemd, „ alsoo aan de Staten is voorgekomen, dat niettegenstaande onse vorige heilsame ordres sommige Leerloijers uit een onmatige gewinsucht en sonder op het algemeene welsijn te denken, de gewoonte hebben, van de huiden der afgestorvene beesten op te hangen en te droogen, daardoor veroorzaakende eene stank ten hoogsten naadeelig voor de gezondheid van menschen en beesten; enz." deze bepaling in bijna dezelfde bevoordingen herhaald, en op iedere overtreding eene boete bedreigd van tien Goudguldens.

Omtrent het stellige verbod van *gebruik* van eenig gedeelte van het verstorvene vee kunnen wij nog opmerken, dat bij de vorige ziekte het gebruik van de *huiden* was toegelaten, maar thans ook deze moesten worden begraven, terwijl omtrent het *vet* eene merkwaardige uitzondering gemaakt werd bij Resolutie van 8 Januarij 1745. Bij de Staten toch was eene missive ontvangen van den Heer JOHAN VEGELIN VAN CLAERBERGEN, Grietman van Doniawerstal, geschreven te Langweer, den 4 Januarij bevorens, waarbij deze „ seer omstandig en met aanhaling van redenen aan Hun Edel Mogenden in overweginge gaf de aendrang van vele Ingesetenen van voors Grietenije, die met een besaaidigt oordeel hebben gereedenkavelt over de droevige verarming der huishuiden in het besonder en bijgevolg van elk en een ijder in het gemeen, oft men sonder gevaar aan deselve daarin niet soude kunnen te gemoet koomen, door eene concessie van te meugen gebruik maaken van het vet der beesten, aan de tegenwoordige gras-

seerende siekte onder het hoornvee gestorven, en nogh sullende sterven. Te meer dewijle in het seekere geïnformeert was, dat de geconsumeerde melk, van sieke en 't vet, jaa selvs het vleesch van gesturvene beesten, geen de minste kwade uitwerkinge heeft gehadt." En ten gevolge van deze missive is goed gevonden, dat de respective Geregten en Magistraten zouden worden aangeschreven, om „niettegenstaande het Placaat van Haar Edel Mogenden evenwel oogluikende te permitteeren aan de ingesetenen om het *vet* uit de gestorven beesten te neemen, en daarvan gebruik te maken, alles echter met omzigtigheid en naauwkeurige opmerking of dit gebruik ook soms eenige schade te weeg bragt," als wanneer de Staten daarvan dadelijk kennis moesten bekomen.

Wat nu betreft de maatregelen omtrent den *in-uit-* en *doorvoer*, betrekkelijk of ten gevolge van de besmettelijke ziekte, zoo kunnen wij in het algemeen opmerken dat omtrent de eerste, door verschillende oorzaken eene menigte van bepalingen zijn daargesteld, nu eens van *verbod*, dan weder van *vrijstelling*, terwijl omtrent den uitvoer standvastig hetzelfde beginsel is aangenomen, en wel met toenemende gestrengheid.

Op den 2^{en} Februarij 1745 hadden H. H. Gedeputeerde Staten van Friesland bij Publicatie verboden het slagten en uitvoeren van koekalveren, en deze maatregel werd door de Staten Vergadering bij Resolutie van 4 Maart 1745 geapprobeerd, met bijvoeging dat ook aan de ingezetenen strengelijk verboden werd het vervoer in de provincie van rundvee, uit zoodanige plaatsen waar de ziekte heerschte, naar de zulken, waar dezelve zich nog niet had geopenbaard, en ook om de melkkoeijen of die, welke binnen drie

maanden kalven zouden, te slagten of te doen slagten. Ten gevolge van deze Resolutie werd uitgevaardigd eene Notificatie van denzelfden datum houdende „Verbodt van den uitvoert en slagten van koekalveren en vervoeren van Rundvee na onbesmette plaatsen en slagten van melkekoeijen,” in welke Notificatie de moveerende redenen van Heeren Staten Provinciaal expresselijk worden uitgedrukt. Hun Edel Mogenden verklaren daarin, dat bij Publicatie van Gedeputeerde Staten, ter gelegenheid van de dagelijks meer en meer doordringende plaag onder het rundvee, het slagten en uitvoeren van koekalvers verboden was „tot conservatie van het uitnemende soort van dien, en tot meerdere aanfokking van hetzelfde” en dat zij Provinciale Staten deze voorzorg „seer nuttig en ten hoogsten nodigh vinden.” De verbodsbepalingen in die notificatie, krachtens Resolutie bovengenoemd opgenomen, vaardigden zij uit om deze reden „dat sij niet sonder een merkelijke aandoeninge vernamen datter onder de ingeseetenen gevonden worden die uit een al te grote attentie op hun eigen particulier belang en met verwaarloosinge van het gemeene welwesen sig niet en ontsien, niet alleen om koebeesten en ander jong Rundvee staende in sulke Districten waerinne de siekte en de soo sware als buitengewone sterfte onder hetzelfde grasseert te verbrengen na so-daenige plaatsen alwaar die plage voor als nogh niet is overgekomen, door welke daadt het kwaad, dat ongetwijffelt aanhangt en besmettelijk is, merkelyk soude vergroot worden, maar ook om koeijen, die gemolken worden ofte aanstaande sijn om te kalven jammerlyk te dooden en alsoo het groot gebrek waarmede de provincie wert gedreigt, moetwillig te vergrooten” zoodat alle deze bepalingen de éénige strek-

king hadden om, bij de bestaande ziekte, zooveel mogelijk voor het behoud van den veestapel zorg te dragen.

Hoe gaarne nu het Bestuur toenmaals alle pogingen daarvoor in het werk stelde mogt het toch niet gelukken ten volle daarin te slagen, en was de sterfte zoo groot en algemeen dat het verbod van uitvoer van hooi, voormaals om gewigtige redenen verboden bij Resolutie van 11 December 1744, tot 1° Mei 1745 toegestaan, geheel en al werd opengesteld tot aan den 1 Mei 1747 bij Staatsbesluit van 8 Maart 1745, en wel „ ter gelegenheit van de nu genoegzaam door de geheele Provincie doorgedrongene ongemeene swaare sterfte onder het hoornvee, waardoor waarschijnlijk, ja seeker seer veel hooij sal overschieten.”

Niettegenstaande de ziekte waren er nog altijd van buiten de Provincie grage koopers voor het Friesche vee en werd er veel opgekocht om te vervoeren, zoo zelfs dat het te vreezen stond, dat er weldra geen genoegzaam beslag aanwezig zou zijn, te meer daar de landlieden zich uit vrees voor de ziekte deels daarvan te veel onttrokken, en aan de andere zijde de ongelukkigen, die hun vee verloren hadden, zich de gelegenheid zagen benomen om op billijken voet in dit gebrek weder te voorzien. Ter voorkoming van dit een en ander besloten de Staten, op den 11 Maart 1745, den uitvoer naar buiten de Provincie van rundvee, „ sonder eenig onderscheid van jaren off sexen of reede siek sijn geweest, ofte niet, stricteijk te verbieden” en wel onder straffe van confiscatie van het vee en 50 Goudguld. boete en verklaarden zij zich omtrent hunne meening nog duidelijker in de Publicatie op *In- uit- en doorvoer* van het

doorvoer
 Rundvee, die dertien dagen later werd uitgevaardigd, door daarin op te nemen, dat zij, „ onder het verbod van 11 Maart, méde onder deselve poenaliteiten aldaar gestatueert, hadden begrepen den deurvoert daarvan verbieden door deesen onder de boeten en confiscatie in de Publicatie van den 11 deses uitgedrukt.”

in orde
 Dit verbod van H. H. Staten, en de daarbij vastgestelde straffen, schijnen echter niet van genoegzamen invloed geweest te zijn, om den uitvoer te keer te gaan, want ter Vergadering van 23 Julij des volgenden jaars 1746, werd reeds klagte ingebracht dat de Publicatie van 11 Maart 1745 niet naar behooren werd opgevolgd, en diensvolgens de boete van 50 Goudguldens verhoogd tot 500 Car. guldens, behalve de confiscatie, met vaststelling dat de delinquent, die niet betalen kon, zou worden gestraft met geesseling en bannissement en met bepaling dat de chergers, die den uitvoer stilzwijgend hadden aangezien en het Geregt niet gewaarschuwd en dus medepligtig geacht moesten worden, met geesseling, brandmerk en bannissement ten eeuwigen dage uit den lande zoude worden gestraft.

En deze bepaling is nogmaals in al der zelve gestrengheid gerenoveerd en alle *uit- en doorvoer*, zoowel als de *invoer* verboden bij Placaat van de Staten, de dato 20 Januarij 1747, niet alleen opdat deze landen door al te groote duurte niet van het kostelijke vee zouden beroofd worden, maar ook opdat „ de plage, die door Gods goedheit binnen onze provincie in veele dagen weinig of geen verwoesting heeft aangerigt, sig niet op nieuw verspreide,” welk laatste, hoezeer alleen betrekkelijk op den invoer en

dus hier niet van dadelijk belang, aantoonst, dat de ziekte op dat tijdstip hier te lande aan het bedaren was.

Met deze bepalingen omtrent den *uit- en doorvoer* *tot hier* stonden in naauw verband de maatregelen, die er genomen werden omtrent den *invoer* van vreemd vee, waarop wij thans onze aandacht vestigen willen. Bij het eerste Placaat van praecautien van 11 December 1744, was in het algemeen verboden de invoer in deze Provincie van koeijen, ossen, bullen, zoo jong als oud, even als vroeger bij verbeurte van het vee, en het voertuig waarmede de invoer ondernomen werd, behalve eene boete van 25 Gouden Friesche ridders voor ieder beest, groot of klein; en was mede verboden de invoer van onbereide huiden, rundvleesch, smeer, ongerookt varkensvleesch en hooi, op gelijke straffen, en wel tot afwering zoo mogelijk der gevreesde ziekte, die, volgens van buiten ingekomen berigten, op de frontieren van den staat de overhand genomen had, en niet alleen reeds in de landen van de republiek was overgekomen, maar zich reeds in deze Provincie had geopenbaard.

Op het stuk van den invoer *in het gebied van den Staat* schijnt geen verbod bestaan te hebben, maar alleen eene impost van twintig Car. guldens op ieder rund. Immers bij de Staten van Friesland werd eene missive ontvangen van de Edel Mogende Gecommitteerden ter Vergadering van de Hoog Mogende H. H. Staten Generaal van 15 December 1744, houdende, dat uit last van de H. H. Staten van Holland en West Friesland ter Generaliteit een voorstel was gedaan, om wegens de ongelukkige zware sterfte van het vee, dien staatsimpost voor de maanden April en Mei 1745 bij moderatie te

door brengen op Vier Car. Guldens, op welke missive ter vergadering van 7 Januarij 1745 besloten werd de gecommitteerden te magtigen daarin toe te stemmen. Bij de toenemende woede der ziekte, vooral ook in andere Provinciën, werd in de Vergadering van de Staten Generaal van 15 Februarij door die van Holland en West Friesland geproponeerd die vermindering van impost te doen voortduren voor het geheele loopende jaar, en door die van Overijssel de bedenking geopperd of niet eene geheele afschaffing van dien impost voor dien tijd noodig was, met meerdere punten van vrijheid van invoer voor tonnen vleesch, boter en spek, waarvan de Gecommitteerden aan de Staten van Friesland rapport deden, ten gevolge waarvan deze in hunne vergadering van 26 Februarij 1745 resolveerden om de vermindering, of geheele surcheance van het inkomend regt, als de bondgenooten daartoe mede inclineerden, toe te staan, met verzet echter tegen alle verdere vrijheden ter Generaliteit voorgedragen.

De maatregel door het verbod van *invoer in de Provincie* bij Placaat van 11 December 1745 genomen, had de ziekte in dit gewest niet kunnen keeren en daar deze reeds vele beesten had weggerukt en nog dagelijks bezwijken deed, werd dit Placaat bij Publicatie van 24 Maart 1745 weder buiten werking gesteld en de invoer toegestaan, op dat de ingezetenen zich weder van vee zouden kunnen voorzien, maar alleen ook voor zoodanig vee, dat niet ziek noch van besmette stallen afkomstig was. Het Hoofddenkbeeld van de Staten was, dat de besmetting zooveel mogelijk door verbod van invoer moest worden afgekeerd en dat alleen in geval-

len van volstrekte noodzakelijkheid van dat verbod moest worden afgeweken.

Zoodra zich dan ook door vermeerderden invoer vermeerderde ziektegevallen of grooter gevaar openbaarde, werden weder beperkende of voorzorgsmaatregelen genomen, zooals de Notificatie van 9 Julij 1745, houdende bevel om ieder ingevoerd hoornbeest 14 dagen afzonderlijk en van alle anderen afgescheiden te weiden, en binnen dien tijd niet te verkoopen, op straffe van een pond groot voor ieder beest en teruggave van den koopprijs als het binnen 14 dagen kwam te sterven, welke Notificatie is bevestigd en vernieuwd bij Ampliatie van 17 Maart 1746, waarbij de boete is verhoogd tot 25 Goudgulden per beest, met eene „ Notificatie tot strictere nakoominge van Haar Edel Mogende Notificatie van den 9 Julij 1745, behelsende verbodt van binnen veertien dagen te verkoopen Rundvee van buiten ingebragt.” Aan dezelfde bron ontsproot de Resolutie van 20 Julij 1746, waarbij de Staten, op rapport van Gedep. Staten, dat door de inkomende runderen de ziekte en sterfte hier en daar toenam, voor den tijd van drie maanden van den 1 Augustus af, alle invoer werd verboden, en daar deze Resolutie wederom de gewenschte uitwerking had gehad werd dit verbod gecontinueerd tot 1 April 1747 bij Besluit van 28 September 1746. Niet alleen maakten de Staten van dit Gewest in 1747, blijkens besluit van 5 Januarij, in dezen stand van zaken zwarigheid om de op nieuw door Holland en West Friesland aangevraagde vermindering van impost toe te staan, en verzetten zij zich daartegen met alle krachten, maar wegens de groote nuttigheid van het verbod van invoer werd bij Placaat van 20 Januarij 1747,

*nuva
faine!*

ook bij vernieuwing dezelve strengelijk verboden, onder verbeurte van gelijke straffen als wij boven zagen dat bij hetzelfde op den uit- en doorvoer gesteld waren. Maar, gelijk het meermalen gaat, als het gevaar minder dreigend is, wordt de zorgeloosheid grooter, en daarvan gaf Friesland, bij de vermindering der ziekte, mede een voorbeeld, zoodat de Staten op den 9 Mei 1749 op nieuw eene ernstige Notificatie moesten uitvaardigen tegen den invoer van vee, uit *besmette districten* waarbij de tijd van afzondering, zonder te mogen verkoopen werd uitgestrekt tot eene maand, op boete van 50 Goudgulden en verlies van den koopprijs, bij doode binnen 31 dagen, en tevens eene controle werd ingesteld, om de overtreders te kunnen nagaan.

Later is dit verbod van invoer weder tot alle plaatsen uitgestrekt bij Publicatien van 11 September 1750, tot 1 Mei 1751 en van 26 Maart 1751 tot nadere herroeping, welke herroeping om de geweldige schaarschte van vee op den 24 Januarij 1753 plaats had, met vrijstelling van den invoer van gezond vee onder surveillance en met afzondering gedurende 14 dagen ter risico van den invoerder, tot 1° Mei 1753 en welke vrijstelling bij Publicatie van 28 April 1753 werd gecontinueerd gedurende die Meimaand.

In dezen staat bleven de Wettelijke bepalingen en Ordonnantien van het Gewestelijk bestuur betrekkelijk het tijdperk, vroeger door ons aangewezen als het tweede, waarin besmettelijke veeziekte in de vorige Eeuw geheerscht heeft, en dat werkelijk in 1758 deze vreesselijke en verderfelijke kwaal hare kracht had verloren, kunnen wij gereedelijk bewijzen uit de Publicatien van de Staten van Friesland van 5 Julij

en van de Princes Douairiere van Oranje en Nassau en de Gedep. Staten op speciale last der Edel Mogende Heeren Staten, van 22 Septbr. 1758 bij welker eerste de uitvoer van hooi tot 5 Julij 1759, en bij welker tweede die van stroo tot 1° Julij van hetzelfde jaar werd verboden, „ in een tijd in welke door den zegen van Godt Almagtig, het vee, de zenuw dezes Lands, in eenen tamelijken overvloed binnen de Provincie wordt gevonden.”

Eindelijk komen bij deze tweede veeziekte in de XVIII Eeuw nog ter beschouwing voor de maatregelen, van Bestuurswege genomen, in het belang en ter te gemoetkoming van de zoodanigen, die hun vee geheel of gedeeltelijk aan de ziekte hadden verloren. De eerste bepalingen ten dezen aanzien vinden wij opgenomen in de Resolutien van 26 en 27 Maart 1745, waarvan de eerste bevatte vaststelling, dat tot soulaas der goede ingeseetenen, het hoorngeld over Mei 1745 tot Mei 1746, niet verpacht of gevorderd zou worden, en de tweede, met herhaling van deze vrijstelling, tevens om de huislieden en koemelkers eenigszins aan te moedigen, om onder inwachting van Gods dierbaren Zegen, hunne boerderijen zooveel mogelijk aan den gang te houden, behelst, dat het hoorngeld van het vee sedert 1 November 1744 gestorven, of tot 1 Mei 1745 nog zullende sterven aan derzelver eigenaars zal worden kwijtgescholden.

Bij Resolutie vnn 15 Mei deszelven jaars, werd aan de massale eigenaars en meijers toegestaan wegens verlies aan vee remissie van huur, die in de reëele goedschatting zou valideeren, aan de eigenaars bruikers, die $\frac{2}{3}$ van hun vee voor 1 Mei verloren hadden, vrijdom van reëele voor dat jaar, en aan allen, die door verlies hunner beesten buiten staat

waren geraakt, om de som, waarop zij in het personeel waren aangeslagen, te voldoen, verlot gegeven zich bij eede te ontlasten; wordende de wijze waarop de remiscedullen zullen moeten worden ingerigt, en alle de formaliteiten, tot de reële goedschatting noodig, later in het breede uitgelegd en aangetoond in een Placaat van 9 Julij 1745, aan alle Geregten en Magistraten toegezonden, en op den 30 Julij daaraanvolgende eene commissie uit Gedeputeerde Staten en het collegie van de Rekenkamer ingesteld, om die remiscedullen te examineeren.

Eene maand later, ter vergadering van 6 Augustus 1745, werd in de bedroefde tijd van besmettelijke ziekte en sterfte besloten, de ingezetenen te gemoet te komen voor hun verloren vee, door remissie van Een landsfloreen voor een jaar, bedragende *f* 6,30 voor ieder rund, twee rieren, of vier hokkelingen, waaromtrent eene uitvoerige Resolutie is uitgegeven, houdende verschillende voorschriften en bepalingen omtrent de toepassing van dit faveur en het toezigt daaromtrent, nader toegelicht bij suppletoire Resolutie van 29 Maart 1746, waarvan de bijzondere bepalingen hier van minder belang zijn.

De Staten werden, volgens hunne eigene verklaring in een Placaat van 1 April 1746, in die dagen „geperst, alle de middelen in het werk te stellen, die het menschelijk verstand en vermogen kunnen uitleeveren om vrijheit en Godsdienst, goet en bloet en al wat een ijegelijk lief en dierbaar is te beschermen en in eene moreele sekerheit te stellen” „en zagen zich in dien toestand gedwongen om voor het loopende jaar den ophef van alle de middelen so van contributie, als van consumtie, waaronder ook het hoorngeld begrepen weder te continueeren” maar zelfs

in dien drang van omstandigheden wisten zij nog voor de ongelukkige verliezers van hun vee tegemoet komingen te vinden, zoodat zij, die van 1 Mei 1745 tot 1 Maart 1746 $\frac{2}{3}$ van hun vee hadden verloren voor dat jaar vrij waren van de betaling der reële lasten hunner landen, gelijk mede zij, die voor Mei 1745 beesten verloren hebbende, daarvoor in het vorige jaar geen reël gekort hadden, enz.

In den jare 1748 werd bij Resolutie van 16 Maart verstaan dat de huurders van provinciale of pastorie-plaatsen of landen, tot sekere uitgestrektheid, bij merkelyk verlies van rundvee, naar redelykheid in de bedongen huur moesten worden verligt, en toen uit de geproduceerde lijsten van gestorven vee gebleek dat het aantal daarvan van November 1747 tot Mei 1748 zeer aanmerkelyk was, is bij Resolutie van 14 Mei 1748 voor de in dat tydperk gestorven runderen het halfjaar hoornveld wederom kwijtscholden. En zoo zijn successively aan de ongelukkige landbouwers wegens de veesterfte diverse concessien gedaan en remissien verleend, als daar zijn: korting van het half jaar specien van November 1749—Mei 1750, wegens na den 16 December 1749 gestorven vee, toegestaan bij Publicatie van 17 Maart 1750, van WILLEM CAREL HENDRIK FRISO en Gedeputeerde Staten; remissie van het half jaar specien of hoornveld van November 1750 tot Mei 1751, wegens vee na 16 December 1750 en voor 1 Mei 1751 bezweken, bij Publicatie van 6 Januarij 1751 van dezelfden; en zoo verder bij diverse jaarlijksche Publicatien van 8 Maart 1752, 7 Maart 1753, 12 Maart 1755, 13 Maart 1756, 19 Maart 1757, 28 Februarij 1758, 17 Maart 1759, 12 Maart 1760, 13 Maart 1761, 13 Maart 1762, 16 Maart 1763, 16

Maart 1764, 16 Maart 1765, uit welk een en ander wij tevens kunnen opmaken, dat, hoewel voornamelijk van 1744 tot 1756 de besmettelijke ziekte alhier gewoed heeft, echter nog jaren daarna ziekte en sterfgevallen zich hebben voorgedaan. Maar uit een Placaat tegen den invoer van buitenlandsch Rundvee van 30 Junij 1767 zien wij dat dezelve toen was verdwenen, want in den aanhef wordt gesproken van de ziekte „die zeederd veele jaaren tot groot nadeel van de goede ingezetenen gegrasseert heeft, en nu, zoo als van alle kanten word berigt, door de Goddelijke goedheid, cesseert.”

VEEZIEKTE VAN 1768 — 1786.

Helaas was evenwel deze tijd van verademing van zeer korten duur, want reeds in het laatst van het jaar 1768 vonden Gedeputeerden zich genoopt aan de vergadering der Staten te verzoeken eenige nadere precautien te nemen „tot voorkoming van alle besmetting onder het Rundvee, waaraf deze Provincie door Gods goede voorzienigheid tot dus verre is bevrijd, niettegenstaande deze zo zwaar drukkende plage in de naastgelegene Provinciën wederom sterk grasseert” en hiermede komen wij tot de derde besmettelijke veeziekte, die in de vorige Eeuw alhier gewoed heeft.

Ook bij deze ziekte bepaalden zich de besluiten van het Gewestelijk Bestuur tot bijna dezelfde maatregelen als vroeger waren genomen. De vreemdelingen werden geweerd, de buitenlandsche kooplieden buiten de stallen gehouden, de verkeerung der landlieden en van hunne knechts met de stallen, waar besmetting was, verboden, de vagebonden uit

de Provincie gekeerd, het verkoopen van rundvee op de openbare markten tijdelijk geschorst, en bij latere vrijstelling daarbij een termijn gesteld, gedurende welke de verkooper voor de gezondheid van het verkochte vee moest instaan, waaromtrent de Resolutien van 26 November 1768, 22 Mei en 5 December 1769 en 13 Maart 1770 kunnen worden geraadpleegd.

Maar bovendien ontmoeten wij eene Missive van Gedeputeerde Staten aan de Geregten in de onderscheidene Districten, van 4 October 1796, waarbij deze, ingevolge Resolutie van H. H. Staten, die Geregten aanschrijven, om bij provisie de inenting der grasseerende ziekte aan jarige Runderen, hokkelingen of kalveren te permitteeren; waaruit blijkt dat alstoen de inenting als voorbehoedmiddel is beproefd geworden. Uit het stuk zelve zien wij dat de Staten de inenting geconsidereerd hadden en in eene onzekerheid verkeerden of dezelve voor- of nadeelig is, en wij ontmoeten later nergens weder eenige bepaling of voorschrift omtrent deze behandeling, zoodat dezelve niet van afdoend gevolg schijnt bevonden te zijn, hoezeer in de Publicatie van het uitvoerend Bewind van 26 December 1799, waarover later, hare nuttigheid in besmette streken wordt erkend, doch ook hare gevaarlijkheid in onbesmette beweerd.

Omtrent de wijze van *begraven* waren de vroegere bepalingen vernieuwd bij Placaat van 4 October 1769, terwijl de inzending van lijsten van gebeterde en gestorven beesten werd gelast bij aanschrijving aan de Geregten van 22 Mei 1769, en verlangd dat de gebeterden ter onderscheiding van onaangetastten op de hoornen zouden worden gebrand, bij Publicatie

van 25 Februarij 1773, krachtens Staats- resolutie van twee dagen vroeger, nader aangedrongen bij aanschrijving van 17 Maart 1777.

Betreffende de wetgeving op den *invoer* in dit tijdperk valt op te merken, dat bij het Placaat van precautien van 26 November 1768, de invoer van alle vee, van drooge en natte huiden, koppen, horens, staarten en voeten, haar, geslagt vleesch en vet strengelijk was verboden, met uitzondering van tot leder bereide en drooge West- Indische huiden, die door de Harlinger haven mogten worden binnen gevoerd, welk verbod, voor zooverre de runders betrof, die in andere Provincien ziek geweest en gebeterd waren, bij Resolutie van 12 Julij, en generaallijk bij Resolutie van 3 October 1769 is opgeheven; dat in het jaar 1770, toen de ziekte, die eenigen tijd, zoo zij al niet geheel ophield, echter verminderd was, weder met nieuwe kracht uitbrak, bij Resolutie van 27 Junij *alle invoer* van den 16 Julij af weder strengelijk *verboden* werd, op zware straffen zoo voor de overtreders als de opzigters (voor de laatsten bij Staats besluit van 16 Maart 1771 verzwaaard) en dat verschillende waarschuwingen van de Staten zijn uitgegaan, om de ingezetenen van tijd tot tijd aan het bestaande verbod te herinneren, zooals op den 18 April, en 9 Julij 1771, den 9 April 1772, den 7 Mei 1773, den 13 Maart 1778, enz.

Wat den *uitvoer* van het vee aangaat, zoo werd op 13 Maart 1769 bij Staats publicatie de uitvoer en het slagten van koekalveren *verboden* en den 4 October daaraan volgende weder *toegestaan*, doch bij Resolutie van 27 October deszelfen jaars *alle uitvoer* van rundvee jong of oud, vet of mager buiten de

Provincie strengelijk *verboden*, en bleef dit verbod de algemeene en doorgaande wet, bij diverse Publicatien hernieuwd, nader aangedrongen, en door zwaardere strafbepalingen versterkt, waarop slechts tijdelijk uitzonderingen werden toegestaan, tot dat zonder verdere tijdsbepaling alle uitvoer, mits met betaling van uitgaand regt, bij Publicatie van 16 Maart 1781 werd vrijgelaten. Zoodanige uitzonderingen vinden wij in de vrijheid van uitvoer van ossen en bullen, verleend bij Placaat van 10 Augustus 1771, ingetrokken bij Publicatie van 10 Januarij 1772, en in de tijdelijke vergunningen van uitvoer van het vee verleend voor 2 maanden op 5 Maart daaraanvolgende, van 12 September tot 12 November, op 5 September, en voor 1 maand op 30 October van dat jaar, voor 1 maand op 12 Maart 1773, voor 3 Maanden op 3 Maart, en voor 2 maanden op 6 Augustus 1774, voor 2 maanden op 10 Maart 1775 en telkens voor een jaar op 16 Maart 1776, 7 Maart 1777, 27 Februarij 1778, 18 Februarij 1779, en 29 Februarij 1780.

Eindelijk kunnen wij omtrent de remissien aan de ingezetenen, die hun vee door de ziekte verloren hadden, verleend, opmerken, dat het hoorngeld successivelijk tot in den jare 1790 bij jaarlijksche Resolutien aan de verliezers van vee is geremitteerd geworden.

En alzoo zien wij dat de maatregelen door de Staten van Friesland in de vorige Eeuw bij de drie voornaamste ziekten genomen, zich bepaald hebben tot *afzondering* van het zieke vee, de personen, die de besmetting konden overbrengen, en alle zoodanige stoffen die daartoe in staat waren; tot de zorg voor eene voorzigtige *begraving* van het gestorven vee, opdat het de levenden niet zou kunnen schaden;

tot weering van de ziekte door de *belemmering van den invoer* uit besmette plaatsen; tot behoud van den veestapel door eene zooveel mogelijke *verhinderings van den uitvoer*; en tot *onthefing* der door den ramp getroffen ingezetenen van de betaling van een gedeelte hunner lasten.

Men meene evenwel niet, dat de maatregelen door de Staten beraamd, en de bepalingen van hunnentwege vastgesteld, in die dagen algemeenen bijval of gereedelijke medewerking mogten ondervinden. O Neen! Ook toen waren, onverstand en vooroordeel dikwijls in strijd met den goeden wil des Bestuurs, ook toen bragt de beoordeeling velen tot veroordeeling en werden de beginselen, waarop het Bestuur deszelfs besluiten grondvestte, door menigeen bestreden, en hoorde men in de provincie meermalen de vraag uiten: „zullen de Heeren ons boeken leeren.” Zoowel het verbod van uitvoer van hooi, als dat van invoer van buitenlandsch vee vond tegenstand, het verbod van uitvoer of slagting der koekalveren vond bestrijders, maar ook warme verdedigers vonden de Staten onder de ingezetenen, en eene afzonderlijke brochure van den Predikant EELKO ALTA, te Bozum, (1) die reeds in 1765 over de ziekte eene verhandeling geschreven had, moest in 1769 dienen, om de veehouders ten dezen aanzien neder te zetten, en ze nog een paar raadgevingen voor te leggen, ter beproeving van de mogelijkheid eener genezing of voorkoming van de kwaal, namelijk; proefnemingen te doen van landswege op zieke beesten, in eene afzonderlijke localiteit, en de inenting van de ziekte aan kalveren en jong vee.

(1) Nodige Raadgevingen aan overheden en ingezetenen, enz. Leeuw. 1769.

Afdoende geneesmiddelen of preservativen heeft men evenwel, naar het schijnt, niet kunnen ontdekken, want toen in het jaar 1799, de runderpest de grenzen bedreigde en zelfs op het eiland Walcheren en in de Meijerij van den Bosch was uitgebarsten verscheen er eene allerbelangrijkste Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, waarin voor het eerst de korte, krachtige, maar alles afdoende maatregel werd aangenomen die later in deze Provincie meermalen is in praktijk gebracht, en nu weder van Bestuurswege is voorgeslagen geworden.

PUBLICATIE VAN 26 DECEMBER 1799.

FONDS VOOR DEN LANDBOUW.

In die gewigtige Publicatie, die als de grond van alle verdere wetgeving op dit punt beschouwd mag worden, wordt in den aanvang gezegd: „Dat beide, reden en ondervinding leeren, dat onder deze middelen, d. i. om dit onheil voor te komen en af te wenden, in de eerste plaats behoord, het daadlijk slagten van het besmette vee;”

„Dat intusschen dit ten algemeene nutte der veehouders werkend middel, niet behoord in het werk gesteld te worden, dan onder behoorlijke schadevergoeding van het alzoo te slagten vee.”

„Dat de billijkheid vorderd, dat deze alzoo te lijden schade, door zoodanige ingezetenen, welker vee men door dezen maatregel tracht te behouden, worde gedragen;”

„Dat ten dien einde noodzakelijk is, dat er hoe eer zo beter door deze, zulk een direct belanghebbenden, een Fonds tot het doen van deze proef worde bij een gebracht, geëvenredigd naar het bij-

zonder belang, hetwelk ieder van dezelve heeft; dat is naar het getal der Beesten;"

„Dat inmiddels, wanneer de nood vorderd, dat er Penningen tot het doen van deze Proeve vereischt worden, voor dat dit Fonds zal zijn bij een gebragt, het billijk is, dat dezelve onder voorwaarde van prompte restitutie uit 's Lands Kas worden voorgeschoten;"

„Dat schoon de Inënting van het Rundvee, met behoorlijke voorzorge in 't werk gesteld, op Plaatsen welke besmet zijn, als het eenigste middel tot stuiting van verdere besmetting, en tot bewaring van het vee kan gehouden worden, het niet te min zeker is, dat dezelve op onbesmette Plaatsen ondernomen, aanleiding tot besmetting zoude kunnen geven, en diensvolgens bij het doen van deze Proef behoord verboden te worden."

En werden als nu hoofdzakelijk vastgesteld de navolgende punten: dadelijke slagting van zulk vee, waarvan de door de gemeente besturen aangestelde taxateurs bevonden of slechts *vermoedden*, dat het door de veepest besmet was, met verkooping voor of uitdeeling aan de armen van het vleesch en vet, nadat het koud geworden en gezouten was, en vrijheid van vervoer der huiden, mits behoorlijk koud en gekalkt; verder, bijaldien door het ziek worden van meer vee in dezelfde stalling of weide, het bestaan der besmettelijke veepest geblijken mogt, onmiddellijke afmaking van alle aanwezige runderen, zoo gezond als ziek, en reiniging der huizen en stallen waarin ziek vee geweest was, berooking met teer, verbod om binnen 4 weken hooi, stroo of mest van daar te vervoeren, of ander vee daarop te plaatsen, en verbod van hen, die zieke runders hadden opgepast,

om binnen 3 dagen in onbesmette plaatsen bij het vee te komen."

Omtrent de schadeloosstelling bepaalden H. H. Staten; 1° dat het af te maken vee zou worden geschat op den prijs waarop tauxateurs hetzelfde, gezond zijnde, zouden waardeeren, 2° dat die taxatieprijs op de lands kantoren dadelijk door den eigenaar kon worden ontvangen, 3° dat de eerste aangevers van de ontdekking der veepest onder hun vee, daar en boven voor de eerste twee beesten, niet alleen de waarde, maar als premie een derde meer zouden ontvangen, en 4° dat bij afmaking van een geheel beslag de eigenaar boven de schadevergoeding een of twee der geslagte beesten ter zijner keuze zoude mogen behouden.

Tot goedmaking van de kosten, welke deze gedwongene slagting en daarvoor te verleenen schadevergoeding onvermijdelijk moesten veroorzaken, werd vastgesteld: 1° dat daarvoor een fonds zou worden opgericht, door eene jaarlijksche opbrengst van af Maart 1800 van 2 stuivers voor ieder beest boven de 2 jaren, en 1 stuiver voor ieder beest boven de 3 maanden en beneden de 2 jaren, en zulks op eene boete, bij wanbetaling of te late voldoening, van eenen daalder voor ieder beest; 2° dat, onder opzicht van het uitvoerend Bewind, de Agent van Nationale Economie dit fonds zou beheeren, en, na aftrek van de uitgaven, tegen 3% rente aan den Lande uitzetten. 3° dat evenwel het fonds en de overwinst geheel aan den Landbouw zouden verblijven, maar altijd, bepaald tot dit einde, eene som van f 100,000 bij kas moest zijn en 4° dat voorloopig, zoolang het fonds nog niet was daargesteld, van Landswege, uit de post van onvoorziene uitgaven, zou wor-

den voorgeschoten de gezegde som van *f* 100,000.

Deze allerbelangrijkste Publicatie van 26 Decem-ber 1799, ter ten uitvoerlegging van welker inhoud de noodige maatregelen genomen en de vereischte orders gesteld zijn bij Resolutie van de Commissie tot de Administratie der Finantien in het voormalig Gewest Friesland van 17 Februarij 1800, is de grond, waarop alle volgende Wetsbepalingen ter dezer materie zijn gebouwd en heeft voor het eerst krachtig werkende middelen voorgeschreven, en de mogelijkheid om die middelen aan te wenden, door financiële voorziening in het aanzijn geroepen. Deze van Staatswege uitgegane voorziening is de moeder geweest van alle verdere door het Hooge Landsbestuur daargestelde bepalingen, en was men in Friesland, onder een zelfstandig bestuur reeds dikwijls bedacht geweest op middelen ter afwering van de ramp en ter beteugeling van deszelfs kracht, van het algemeen Staatsbestuur ging het eerste bevel uit tot afmaking, en werd de eerste zekerheid daargesteld van schadevergoeding.

Wij kunnen hier bijvoegen, dat de ziekte, die tot dat besluit aanleiding gaf, niet van groot gewigt noch van langen duur schijnt geweest te zijn, want terwijl op den 13 Januarij 1800 een algemeen *verbod van in, uit en doorvoer*, en op den 10 Februarij 1801 een hernieuwd *verbod van invoer* werd uitgevaardigd, volgde reeds dat zelfde jaar eene Notificatie van het Departementaal Bestuur van den Eems, gegeven in het Landshuis binnen *Leeuwarden* op den 30 Maart 1801, het 7 jaar der Bataafsche Vrijheid, waarbij de invoer van hoornvee werd vrij gelaten, „alzo bij het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, berichten zijn ingekomen, dat de Runder

ziekte in sommige streken buiten deze Republiek volkomen heeft opgehouden, en in andere, zoo nog niet gecesseerd, echter eerlang schijnt te zullen ophouden; enz.

Krachtens de Publicatie van 26 December 1799 was alzoo daargesteld een fonds, *waaruit schadevergoeding voor het gestorvene of afgemaakte vee, zou worden betaald*; en deze algemeene Verordening vond hare nadere bevestiging en uitbreiding bij de Publicatie van Hun Hoog Mogenden, vertegenwoordigende het Bataafsch Gemeenebest, van 30 Mei 1806, houdende bepaling 1° dat in de jaren 1807 en 1808, jaarlijks voor ieder runderbeest boven de 2, en ieder paard boven de 3 jaren twee stuivers, en voor elk rund en paard beneden dien ouderdom eene stuiver, en voor elk achttal schapen boven die jaren mede twee stuivers zou betaald worden, terwijl kalveren beneden de drie, veulens beneden de twaalf en lammeren beneden de twee maanden vrij zouden zijn; 2° dat dit fonds onvermengd en separaat van alle andere Lands Finantien geadministreerd zou worden en alleen zou mogen strekken *tot nut van den Vaderlandschen Landbouw, en tot geene andere einden*." Zoo werd dan hierdoor een afzonderlijk Fonds voor den Landbouw daargesteld, hetwelk later bij Besluit van LODEWIJK NAPOLEON, Koning van Holland, van den 12 April 1809 goedgekeurd, door het Wetgevend Ligchaam is gehandhaafd voor de jaren 1809, 1810, en 1811, terwijl ook daarbij uitdrukkelijk is vastgesteld, dat de opbrengst der te heffen Belasting steeds eeniglijk bestemd zou zijn ten

behoefte en gebruike van den Landbouw, over het geheele Koninkrijk, overeenkomstig zoodanige bepalingen, als daaromtrent zouden worden gearresteerd. Ook Keizer NAPOLEON heeft, bij de invoering van het Fransche belastingstelsel, de heffing van deze belasting doen voortduren, bij art. 2. van het Keizerzerlijk Decreet van 21 October 1811, no. 7340 (Bulletin de Lois, no. 397) waarin hij zegt. „Pourront seulement être conservées, si les préfets le jugent utile, les taxes établies sur les bestiaux par les lois hollandaises des 26 décembre 1799, 30 mai 1806 et 18 avril 1809, et qui sont spécialement affectées à l'encouragement de l'agriculture. Les dites taxes continueront d'être fixées d'après les déclarations faites aux maires par les propriétaires; et la perception en sera faite par les percepteurs des contributions directes, en vertu d'un rôle rendu exécutoire par le préfet. Le produit en sera versé dans la caisse des receveurs généraux, pour être transmis à la caisse d'amortissement, où il sera tenu à la disposition de notre ministre de l'intérieur, pour être exclusivement appliqué à l'amélioration et à l'encouragement de l'agriculture dans les sept départements.”

Onder de Fransche overheersching schijnt dit afzonderlijk en op zich zelf staand fonds voor den landbouw langzamerhand met de gewone Financien vermengd te zijn geworden, hetgeen bij eene nieuwe verschijning van de veepest wederom nadere bepalingen noodzakelijk maakte, zoodat toen in 1814 zich deze kwaal wederom in erge mate, vooral in *Utrecht* openbaarde, bij Besluit van den Souvereinen Vorst van 15 Januarij 1813 (Staats courant no. 13 en Bijv. tot het Staatsblad I: bl: 51), bevattende ver-

ordeningen tot stuiting der Veepest, enz., waarbij werd opgemerkt dat de Wet van 26 December 1799, ter zake van de voorbehoed- en stuitingsmiddelen, de meest doelmatige verordeningen inhield en nimmer geabrogeerd was, tevens een nieuw Crediet aan den Commissaris Generaal voor de Binnenlandsche zaken werd geopend, om daarover, naar gelang der omstandigheden te beschikken, tot daargestelling der noodzakelijke maatregelen tot stuiting van de veepest en tot het verleenen van schadeloosstelling aan de eigenaren van het vee, hetwelk, ingevolge de Wet van den 26 December 1799, zou moeten worden gedood.

Deze crediet opening was evenwel slechts eene tijdelijke maatregel en het fonds, dat, zooals wij zeiden, met de gewone Lands Finantien was vermengd geworden, had alzoo opgehouden te bestaan. De Souvereine Vorst evenwel wenschte het te doen herleven, daar de noodzakelijkheid van zoodanig Fonds, vooral bij de Runderpest in Utrecht, was ondervonden, en daar de onkosten, welke tot bevordering en aanmoediging van den Ned. landbouw vereischt werden, het meest gepast en eigenaardig door de landbouwers zelve gedragen werden, zoo hechtte hij zijne goedkeuring aan de beginselen in de vroegere wet van 1799 gehuldigd, en gelastte, bij Besluit van 7 Maart 1814, no. 1 (Staatsblad no. 35) de opbrengst der vroeger geheven belasting voor de Jaren 1814—1820, met bepaling even als vroeger, dat de opbrengst eeniglijk zou bestemd zijn voor den landbouw, en *inzonderheid* tot verleening van schadevergoeding voor op last gedooide beesten, en tot het vinden van verdere kosten, die tot stuiting van runderpest vereischt worden, invoege als dit bij de meergenoemde

Wet en Publicatien bepaald was, en dat dit fonds afgescheiden van andere Lands Finantien zou worden beheerd, als het voormalig Fonds voor den Landbouw.

Dit Fonds, bestemd tot aanmoediging van den Landbouw en bijzonder tot voorkoming en stuiting van de runderpest, is bijna in dezelfde bewoordingen bevestigd en vastgesteld bij de Wet van 6 Januarij 1816 (Staatsblad, no. 2) over de heffing, gedurende *vijs achter eenvolgende jaren*, van eene belasting op Runderen, Paarden en schapen, en over het gebruik der daarvan provenieerende gelden, waarin de opbrengst daarvan eeniglijk bestemd wordt ten behoeve van den *veeteelt* en den *landbouw*, inzonderheid tot het verleenen van schadevergoeding voor *het verlies van zoodanige beesten, als waarover de belasting wordt opgebracht, of andere veeziekten*; en in art. 10, bij gelastte dooding van vee, ingeval van runderpest, speciaal eene *dadelijke* uitbetaling der schadevergoeding in kontante penningen wordt gelast.

Na verloop dezer vijf jaren werd de belasting op nieuw, voor gelijken termijn en tot gelijk gebruik, vastgesteld bij Wet van 12 Julij 1821 (Staatsblad no. 6), en toen ook de afloop van dit termijn aanstaande was, en het bleek, dat de renten van het Fonds nog niet geheel toereikende waren, om de noodige uitgaven te dekken, maar echter geene zoo groote opbrengst meer vereischt werd, schafte de Wet van 18 Maart 1826 (Staatsblad no. 11) de belasting op de schapen af en verminderde die op de runderen en paarden met de helft, en wel voor den termijn van 5 jaren tot ult. December 1830. En zoo is dit Fonds voor den Landbouw in stand gebleven, zonder dat wij in onze Staatsbladen latere Wetten aantreffen, de belasting ten behoeve daarvan regelende, tot in het jaar 1840.

Bij de Wet van 30 Mei 1840 (Staatsblad no. 16)

werd de belasting op de runderen, paarden en schapen, ten behoeve van het fonds voor den landbouw, wederom ingevoerd, en wel op grond dat de tegemoetkomingen, gedurende de drie laatste jaren uitgereikt aan de veehouders, die door de heerschende longziekte onder het rundvee verliezen hadden ondergaan, zoo aanmerkelijk was, dat de renten daarvoor niet toereikende waren en een aanzienlijk bedrag van het kapitaal zelf daartoe gebezigd was. (1) De belasting werd vastgesteld voor de jaren 1840—1844; en omtrent de schadevergoeding, in art. 8, deze bepalingen gemaakt: *a.* dat alleen schadevergoeding verleend werd voor vee, door eene besmettende en voor ongeneeslijk gehoudene, of, na aanwending der noodige geneesmiddelen, ongeneeslijk bevonden ziekte aange tast, en op hooger last *gedood*, *b.* dat geene schade vergoed werd wegens vee, aan gewone ziekten *gestorven*, onder voorbehoud dat voor de bekleedselen, indien uit voorzorg de begraving van dat vee met huid en haar gelast was, billijke vergoeding werd gegeven, die voor een rund de *f* 15,- en voor een paard de *f* 10,- niet mogt te boven gaan. *c.* dat bij run derpest, longziekte of andere buitengewone kwalen, ook voor vee, dat vóór het kon worden gedood, kennelijk, niettegenstaande alle aangewende zorg, *door die kwaal gestorven* was, vergoeding werd verleend. *d.* dat voor *gestorven vee* nooit de *volle waarde* vergoed werd, en voor *gedood* vee alleen dan, wanneer ter voorkoming van verdere besmetting de afmaking van het schijnbaar zieke en gezonde vee te gelijk gelast werd, en onder de gedoodden gezonde

(1) De besmettelijke longziekte vertoonde zich in 1833 voor het eerst in Nederland.

beesten werden aangetroffen, en *e.* dat de schadevergoeding in de gevallen *a* en *c* zou bestaan in $\frac{1}{3}$ der waarde, na taxatie naar den gezonden staat van het dier, maar niet te bovengaan de *f* 25 - voor een rund en *f* 60 - voor een paard.

In deze bepalingen is bij latere Wet van 9 Julij 1842. (Staatsblad no. 21) zoodanige wijziging gebragt, dat, met intrekking van lid *c.*, na ult^o Julij 1842 voor *gestorven* vee geenerlei schade vergoed werd. Later zullen wij zien dat de belasting op de runderen, enz. is ingetrokken geworden, en geene algemeene wet in werking is gebragt, waardoor de Provinciën op zich zelve verplicht waren, zoo zij in de zaak dat belang stelden, hetwelk dezelve verdiende, eigene verordeningen daar te stellen, dewijl nu toch de wetsbepalingen op de dooding bleven bestaan, maar de middelen, om die ten uitvoer te brengen, van Regeeringswege werden geweigerd.

PROVINCIALE MAATREGELEN IN FRIESLAND.

Wat nu speciaal de Geschiedenis der Provinciale Verordeningen ter dezer zake in Friesland aangaat, moeten wij opmerken dat reeds van 1833 af het bestaan der besmettelijke en verwoestende Longziekte onder het rundvee, meermalen aan Gedeputeerde Staten aanleiding had gegeven tot het overwegen van daar te stellen verordeningen bij een algemeen Provinciaal Reglement, tot voorkoming der verspreiding van de Longziekte onder het rundvee in dit gewest, maar dat eerst in den Jare 1844 zoodanig Provinciaal Reglement door Hun Edel Groot Achtbaren is ont-

worpen geworden. Nadat Gedeputeerde Staten dat Concept reglement hadden daargesteld, bepaalden zij, bij Resolutie van 25 Januarij 1843, no. 25, (Provinciaal Blad no. 12) dat dit concept aan de Stedelijke en Grietenij besturen zoude worden gezonden, met verzoek om hun Ed. advies over hetzelfde voor 1 Maart daaraanvolgende te willen mededeelen, en is daaraan dan ook onmiddelijk gevolg gegeven. Bijna algemeen was de geest van die besturen vóór zoodanig reglement gestemd, maar werden aan de Ged. Staten door sommige derzelve enkele opmerkingen en voorstellen ingezonden, naar aanleiding waarvan deze het concept in sommige punten wijzigden; er waren anderen, die nog verder gingen en de vraag opperden, of de hoofdpunten van dit Reglement, betrekkelijk het verbod van invoer en de beperkende bepalingen van doorvoer, wel in overeenstemming waren met de Grondwet en de magt der Staten niet te buiten gingen? Hier ter plaatse deelen wij alleen de geschiedenis der wetgeving mede en onthouden ons dus van alle beoordeeling van derzelve beginselen of voorschriften, waartoe wij later gelegenheid zullen vinden. Gedeputeerde Staten zonden hun gewijzigd Concept- reglement aan de Provinciale Staten in, met eene missive van 27 Junij 1844, waarin zij de noodzakelijkheid van zoodanigen maatregel beweerden en de grondwettigheid daarvan betoogden, en deze zaak werd op de Poincten voor de gewone Staten Vergadering van 1844 geplaatst onder no. 38; en in de zitting van 4 Julij 1844, in handen gesteld van eene Commissie. Dit concept behelsde voornamelijk verbod van allen invoer, bijna gelijk aan de oude Publicatien, hiervoren gemeld, beperkende bepalingen omtrent den doorvoer, voorzigtigheids maat-

regelen bij het gebruik van de gemeene weiden, bepalingen, waarnaar men zich in tijd van ziekte had te gedragen betrekkelijk de dooding, de afzondering en het gebruik of begraven van gestorven of gedood vee, strafbepalingen op de overtredingen van het reglement, en eindelijk vaststelling dat de kosten, door de Plaatselijke Besturen bij de ten uitvoer legging van hetzelfde te maken, zouden komen ten laste der Provincie. In de zitting van den 23 Julij 1844, werd door een der H.H. Staten ingediend een schriftelijk voorstel, strekkende tot het aanbieden van een adres aan Z. M. den Koning en de beide Kamers der Staten Generaal, opdat zoo spoedig mogelijk werde ontworpen en daargesteld eene wet, houdende maatregelen tot wering van de verspreiding van longziekte onder het rundvee, hetwelk in handen gesteld is van dezelfde commissie, die over het concept-reglement zoude rapporteeren.

Dit rapport werd uitgebragt in de zitting van 6 Augustus en leidde tot het voorstel, om de geproponeerde aanvraag bij Z. M. en de Staten Generaal te laten rusten, en het concept reglement met eenige kleine wijzigingen aan des Konings goedkeuring te onderwerpen, waarna is geresolveerd het gewijzigde reglement te arresteeren en op te zenden aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche zaken, met verzoek hetzelfde aan de goedkeuring des Konings te onderwerpen, welke goedkeuring evenwel tot op den huidigen dag niet heeft kunnen worden verkregen; om welke redenen zullen wij later kortelijk vermelden. Inmiddels werd de maatregel van afmaking van het vee, zoowel ziek, als schijnbaar gezond, in dit Gewest meermalen met vrucht in werking gebragt. Immers in het laatst van Januarij 1842 openbaarde zich

eene verdachte ongesteldheid onder het rundvee van den landbouwer *Simon Jans Knol*, onder Nijega, in Doniawarstal en werd onverwijld zijn geheele beslag met alle mogelijke voorzorgen gedood en begraven, blijkens kennisgeving van den Heer Staatsraad Gouverneur van Friesland van 3 Februarij, en bleef daarbij de ziekte gestuit; in Januarij 1845 openbaarde zich de besmettelijke longziekte onder het vee van *Tjerk Jelles Schuurmans*, te Warga, en werd de afmaking dadelijk bewerkstelligd, blijkens kennisgeving van Z. H. E. Gs. van 22 Januarij 1845, hetwelk de zoo gewenschte uitwerking had, dat de ramp in haar begin werd gestuit; en in December van hetzelfde jaar werd hetzelfde verschijnsel waargenomen en dezelfde maatregel toegepast bij het vee van den landman *Andries Oebeles Platje*, te St. Nicolaasga (zie kennisgeving van den Heer Gouverneur van 13 December 1845). (1)

Niettegenstaande de gunstige resultaten, die deze strenge handelwijze meermalen gehad had, vond ook dezen maatregel van voorzorg en voorzigtigheid hare bestrijders en wel bij velen, om dezelfde redenen, waarom men in vroegere tijden meer algemeen, maar nog in sommige oorden, tegen de inenting is van de runderziekte; bij anderen weder uit wantrouwen in het Bestuur der geldmiddelen en daar op gebouwde vreeze, dat men nimmer betaling van de schadevergoeding erlangen zoude; bij anderen wederom om redenen in ons laatste punt te ontwikkelen, en daarom was de opwekking om mede te werken, omzigtig en verstandig te weren en op het Bestuur te vertrouwen,

(1) Men zie over de aangewende middelen, en de resultaten van dien, den Almanak voor landbouwers en veehouders voor 1847, op bl. 65 en voor 1848; op bl. 65.

die in de Leeuwarder Couranten van 23 en 30 December van dat jaar, in een uitvoerig artikel over de Veesterfte van vroegere jaren, door den heer v. L., gegeven werd, allernuttigst en noodzakelijk.

De Vergoeding van schade, die uit het Fonds voor den Landbouw in de Wet van 30 Mei 1840 (Staatsblad no. 16) was toegezegd, was reeds gewijzigd bij eene handleiding ter geregelde uitvoering van die wet, en van die van 9 Julij 1842 (Staatsblad no. 21) houdende wijziging en aanvulling der eerste, welke op 1 November 1843, door den Minister van Binnenlandsche zaken was uitgevaardigd, en werd hoe langs zoo meer beperkt, zoodat uit Provinciale fondsen in de kosten van afmaking, taxatie en vergoeding moest worden voorzien, gelijk dan ook de Staten Provinciaal van Friesland, buiten de arrestatie van voorschreven Provinciaal Reglement, ook over de jaren 1847 en 1848, geldsommen op de begrooting hadden voorgedragen, ter beschikking van Gedeputeerden, om daaruit zoodanige vergoedingen te kunnen bewerkstelligen. De daarvoor toegestane sommen waren echter in den jare 1848 ontoereikende, en Z. M. de Koning gaf autorisatie tot bijeenroeping der Staten ter buitengewone vergadering, om: 1°. Gedep. in de gelegenheid te stellen een voorstel te doen ten aanzien der fondsen, benoodigd ter bekostiging van de middelen tot wering of voorkoming van de verspreiding der longziekte onder het rundvee, en tot vinding der kosten van eventueel uit te keeren schadevergoedingen, 2°. zoo noodig een reglement of bepaling te ontwerpen, volgens welke die vergoedingen uit het aangewezen fonds zouden worden geregeld en 3°. nader in behandeling te nemen het vroeger op-

gemaakte Reglement tot voorkoming der verspreiding van de longziekte.

In de zitting van 1 Mei van dat jaar, werd een uitvoerig voorstel van Gedeep. Staten gelezen, waarvan de hoofdstrekking was, dat de Staten de toegestane som op de begrooting voor 1848, ter dekking van de kosten der middelen tot voorkoming en wering van de verspreiding der longziekte, met een aanzienlijk bedrag zouden verhoogen, en voor dat jaar eene heffing doen van opcenten op de gebouwde en ongebouwde eigendommen, en eene belasting leggen op de runderen, tot dekking van het te kort, volgens daartoe voorgeslagen Reglement, 2°. te arresteeren het door Hun Edel Groot Achtbaren voorgeslagen Reglement nopens de schadevergoeding uit Provinciale fondsen, bij de dooding van vee, en 3°. op nieuw de Koninklijke goedkeuring te vragen op het Reglement tot voorkoming van de verspreiding der Longziekte, zoo als het was liggende, met verzoek tevens om ontheffing van alle zegel en registratie kosten voor de sub 1 en 2 genoemde Reglementen. Onder leiding van den H. W. Geb. Heer R. H. S. G. JUCKEMA VAN BURMANIA BARON RENGERS, als fungeerend voorzitter, werd in de zittingen van 9, 10 en 13 Mei daaraanvolgende besloten: *a.* dat bij wege van suppletie, meerdere fondsen zouden worden gesteld ter dispositie van Gedeputeerde Staten voor het aangegeven oogmerk; *b.* te arresteeren, met eenige wijzigingen, het voorgestelde Reglement nopens de schadevergoedingen uit Provinciale fondsen en daarop de Koninklijke goedkeuring te vragen; *c.* de onder letter *a* genoemde suppletie te stellen op de voorgedragen som van f 55,862,07; *d.* aan te nemen de beginselen der heffing van opcenten op gebouwde en ongebouwde eigen-

dommen en eener belasting op de runderen; *e.* met eenige wijzigingen te arresteeren het voorgestelde Reglement voor de heffing dier belasting over 1848, en hetzelfde met een suppletoire staat van begrooting in te zenden ter bekoming van de goedkeuring des Konings; *f.* nogmaals dringend diezelfde goedkeuring te vragen op het meergemeld Reglement ter voorkoming der verspreiding van de ziekte; en *g.* inmiddels Gedeputeerde Staten te magtigen, zoolang het reglement, sub *e* genoemd, nog niet is goedgekeurd, uit de disponibele fondsen op de begrootingen van 1847 en 1848, de noodige kosten en vergoedingen te bestrijden.

In plaats echter van de verlangde goedkeuring op deze voorstellen te erlangen, kregen de Staten kennis dat Z. E. de Minister van Binnenlandsche zaken, op grond van velerlei bezwaren, vermeend had die goedkeuring van Z. M. niet te moeten vragen. In hoeverre de Minister in dezen de belangen van de Ingezetenen heeft behartigd is eene moeilijk te beantwoorden vraag, daar de keuze tusschen een bijna met algemeene stemmen door eene geheele Staten vergadering daargesteld reglement en de stemmen van sommige, aan verouderde begrippen vasthoudende vijanden van al wat nieuw is, velen niet zoo moeilijk voorkomt. God geve, dat ook in dit punt Nederlands welvaart niet lijde door onverschilligheid en twijfeling, en de bittere vruchten niet plukke van vooroordeel of laauwheid. Het gevolg was, dat in de gewone Vergadering van 1848 is besloten, Z. E. den Minister te verzoeken bij Z. M. te willen provoceeren eene algemeene wet voor het gansche Koninkrijk, tegen de verspreiding der longziekte, alles bevattende wat tot die materie behoort,

waarmede later is vereenigd het verzoek aan Z. M. den Koning, om eene wetsvoordragt te doen, of maatregelen te nemen, waardoor aan de wetten van 30 Mei 1840 en 9 Julij 1842 meergemeld algeheele uitvoering wordt verzekerd, of wel om voorstel te doen, dat, met intrekking dier wetten het overgeblevene van het fonds voor den Landbouw naar regt en billijkheid onder de Provinciën verdeeld werde, hoedanige aanvraag bij missive van 20 Julij 1848 aan Z. E. den tijdelijken Minister van Binnenlandsche zaken gedaan is.

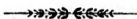
Verder werd in die Vergadering goedgekeurd, dat de Staten in den gegeven stand der zaak *niet* waren voortgegaan, met het doen dooden van longziek en schijnbaar gezond vee.

Het aanzoek tot verkrijging eener algemeene Wet op dit stuk is zonder eenig gevolg gebleven, en bij de steeds aanwakkerende kracht van de longziekte, werd deze hoogst belangrijke aangelegenheid wederom tot een punt van overweging gesteld voor de buitengewone vergadering van de Provinciale Staten, die tegen den 27 Februarij dezes jaars was zamen geroepen, en waar het publiek voor het eerst in de gelegenheid gesteld werd de beraadslagingen over dit punt van overwegend gewigt bij te wonen. Wederom was door H. H. Gedeputeerde Staten een uitgebreid verslag ingezonden, waarin de vraag behandeld en bevestigend beantwoord werd, of in den tegenwoordigen stand der zaak, van wege het Provinciaal Bestuur maatregelen moeten worden genomen ter beteugeling van de zich meer en meer uitbreidende longziekte onder het Rundvee in dit gewest, en werden voorts ingediend drie Concept Reglementen, als: een tot voorkoming der verspreiding van de besmettelijke

longziekte onder het rundvee in de Provincie Friesland; een, nopens de schadevergoedingen, welke uit de Provinciale fondsen van Friesland zullen worden verleend, bij dooding en sterven van door de besmettelijke Longziekte aangetast rundvee; en een op de heffing eener Provinciale belasting in de Provincie Friesland over 1849 en 1850, om daaruit te vinden de noodige fondsen tot bekostiging van het een en ander, welke stukken in handen eener Commissie gesteld werden ten fine van rapport, gelijk mede het geval was met een adres van mr. J. VAN DER VEEN, c. s. als Directeuren der Vee-verzeerings- maatschappij, onder den naam van „ Het behoud van den Frieschen veestapel.” Nadat deze Commissie haar uitvoerig rapport had uitgebragt, bij monde van den Hoog wel Geb. Heer Jr. T. A. M. A. VAN ANDRINGA DE KEMPENAER, in de zitting van 13 Maart j. l. werden in die van 13, 26, 27, 28 Maart en 3 April j. l. de discussien daarover gehouden en ten einde gebragt en eindelijk besloten te arresteeren: 1° een Reglement van policie te dezer zake, regelende de verpligting tot en de wijze van aangifte, de afmaking van en de schadeloosstelling wegens afge- maakt vee, 2° Een reglement op den in en doorvoer, strekkende om de Provincie zooveel mogelijk te be- veiligen tegen den nadeeligen invloed, die zieke run- deren, van elders ingevoerd, op onzen veestapel kun- nen hebben, 3° Eene wetsvoordragt tot uitschrijving eener belasting op de runderen en op de ongebouw- de eigendommen, tot vinding van de noodige gelden voor de kosten van uitvoering der bepaalde maat- regelen, op welke stukken de Koninklijke goedkeu- ring zou worden aangevraagd, waarvan de uitslag nog niet is bekend geworden.

En hiermede kunnen wij afstappen van de beschouwing der Geschiedenis van de Wetgeving, betrekkelijk de van tijd tot tijd geheerscht hebbende veeziekten in ons Vaderland en bijzonder in Friesland, om nog een korten blik te werpen op de laatst voorgestelde maatregelen in derzelve regtmaticheid en doelmatigheid.

**MAATREGELEN TEGEN DE BESMETTE-
LIJKE LONGZIEKTE IN 1849 VAST-
GESTELD DOOR DE PROVINCIALE
STATEN VAN FRIESLAND.**

Wij willen ons hier ter plaatse striktelijk bepalen tot het grondgebied, dat wij ons ter bearbeiding hebben uitgekozen, en zullen daarom in geen het minste onderzoek treden omtrent den aard der ziekte, waarover thans sprake is, omtrent de vraag of zij als epidemisch, endemisch of contagieus is te beschouwen, of zij meer of minder geneeslijk wordt en in hoeverre zij van aard verandert of vermindert, daaromtrent alle onderzoek aan deskundigen overlatende. De Geschiedenis leerde ons, dat ten alle tijde, bij de vroeger hier geheerscht hebbende ziekten, veesterften, veepesten en hoe men ze noemen wil, en ook bij de besmettelijke longziekte, eene nu eens meer langzame, dan eens meer snelle mededeeling van de ziektestof is opgemerkt, en dat de voorzorgen vroeger en later genomen altijd hebben gewerkt tegen verdere verspreiding van die vreeselijke bezoeken. Altijd merkte men eene zekere toeneming op, zoolang geenerlei poging tot stuiting werd in het werk gesteld, en meermalen ondervond

men ook hier de heilzame uitwerking van kracht-dadige en afdoende maatregelen. De Publicatie van 26 December 1799 beval als het voornaamste stuitingsmiddel aan de afmaking van het vee en stelde de schadevergoeding vast wegens het verlorene, zij stelde een Fonds daar, afgezonderd van de Financiële bemoeijingen des Lands, dat, met de renten die het mogt opleggen, ten alle tijde onder garantie van het Land, het eigendom van den Landbouw blijven zou. De lotgevallen van dit Fonds hebben wij vermeld en gezien tot welke einden het bestemd was bij de Wet van 30 Mei 1840, en met een enkel woord gesproken van de wijziging aan de toepassing daarvan gegeven bij Ministeriële Handleiding. Wij moeten hierop nog even terug komen. Deze Handleiding ter geregelde uitvoering der wetten van 30 Mei 1840 en 9 Julij 1842, die dadelijk na het ar-
resteren der laatste in gereedheid was, bleef eenigen tijd onverzonden, daar men van Regeringswege tevens eenige nieuwe en algemeen werkende reglementaire bepalingen, ter voorkoming en beteugeling van de ziekten onder het vee, wenschte vastgesteld te zien, voor het geval, dat dergelijke ziekten zich hetzij op nieuw openbaren, hetzij verder verspreiden mogten, waaromtrent reeds sedert geruimen tijd een onderzoek aanhangig was; maar bij de verdere behandeling deden zich zwarigheden op en de algemeen werkende reglementen van Regeringswege uit te vaardigen bleven achterwege. Het beginsel der wet van 30 Mei 1840 was, om schadevergoeding te geven niet alleen voor *gedood*, maar ook voor *gestorven* vee; bij de wet van 9 Julij 1842 werd de schadevergoeding beperkt tot *gedood* vee, en wegens de geringe geldelijke vermogens van het Fonds voor den Landbouw,

werden bij de meergenoemde Handleiding de gelegenheden nog enger omschreven, waarin men tot de dooding van aangetast vee *konde* overgaan, waaromtrent daarin voorkomt de navolgende bepaling: „Wat het dooden of afmaken van het longzieke vee betreft, zoo zou, indien de krachten van het fonds voor den landbouw zulks gedoogden, of de Regering er in had mogen slagen, om het denkbeeld eener verhooging van de bij de Wet van 1840 uitgeschrevene belasting ingang te doen vinden bij de Staten - Generaal, een ruimer gebruik hebben kunnen worden gemaakt van het middel van afmaking, eensdeels om, bij het wegvallen der vergoeding wegens gestorven vee, in eene ruimere mate dit gemis voor de veehouders te vervangen, anderdeels om zooveel te krachtdadiger de ziekte tegen te gaan, ook in die streken, waar zij reeds heerschende is, vermits ook dáár wezenlijk en zelfs een groot voordeel mag worden verwacht van het dadelijk opruimen van het kennelijk zieke vee, hetwelk anders bleef leven en nu ook in het leven zal gelaten worden, in afwachting of van den uitslag der aangewende geneesmiddelen, of van den natuurlijken dood van het vee, waardoor aan de ziekte alle gelegenheid gegeven wordt, om zich meer en meer te verspreiden.”

„Vermits echter het afmaken van longziek vee, op dien voet, tot uitgaven zou leiden, welke uit het fonds voor den landbouw niet meer kunnen worden bestreden, zoo is het noodig, in dezen eenen middelweg te kiezen, en behoort men voortaan, in het algemeen, niet meer tot het dooden van door longziekte aangetast rundvee over te gaan, dan wanneer die ziekte voor het eerst waargenomen wordt op eene plaats, liggende in het midden van

eenen omtrek van twaalf uren middellijns, binnen welken in de laatste zes maanden de bedoelde ziekte niet heeft bestaan.”

„Nam men dien afstand korter, dan zouden er denkelijk in eenige provinciën weinige plaatsen overblijven, alwaar het dooden van geheele stallen niet zou moeten, althans kunnen worden ingevoerd, waarvan de uitgaven de bekende krachten van het fonds voor den landbouw zouden te boven gaan.”

Daar nu *algemeene Reglementen*, of eene *algemeen werkende Wet* tot beteugeling der besmettelijke longziekte vruchteloos verwacht werd, begrepen Gedeputeerde Staten dezer Provincie in 1844, dat het van belang was, om eene Algemeene Provinciale Verordening tot voorkoming van derzelver verspreiding onder het rundvee in *deze* Provincie daar te stellen, daar door het bestaan dier zoo zeer besmettelijke en verwoestende kwaal reeds in verschillende Provincien zulke groote nadeelen en verliezen waren geleden. De Stedelijke en Grietenij-besturen, over het beginsel en den vorm van zoodanige verordening geraadpleegd, waren bijna eenstemmig van gevoelen, dat de noodzakelijkheid en het belang daarvan niet was tegen te spreken; het Edel Groot Achtbare lid van de Staten, die in de Vergadering van 23 Julij 1844 voorstelde eene vernieuwde aanvraag aan de Regering om eene *algemeene Wet* op dit stuk, erkende tevens de waarheid van het betoog der noodzakelijkheid van zoodanige verordening, en het besluit van de Staats Vergadering stelde, in het hoofd van het aan Z. M. ter goedkeuring gezonden Reglement, dit belang als den grondslag waarop het eeniglijk steunde. Evenwel kwam die Koninklijke goedkeuring niet op de afzonderlijke Provinciale Verordening. Wel waren er over

deze aangelegenheid aan de Kamers wetsvoorstellingen gedaan, die voor het geheele Rijk zouden werken, en werd in 1842 het fonds voor den Landbouw, dat ook hiertoe zoude gebezigd worden, 2 Jaren gecontinueerd, maar zoowel in 1844 als in 1846, leden de geproponeerde Wetten, betrekkelijk veefonds - en politie maatregelen tegen de ziekte schipbreuk, waarvan wij alleen de laatste even zullen aanroeren.

In de zitting van de Tweede Kamer der Staten Generaal, van 2 December 1845 werd ontvangen eene Koninklijke Boodschap, met daarbij behorende ontwerpen van wet, *a.* tot opheffing van het fonds voor den Landbouw en instelling van een Veefonds, *b.* Een ontwerp, houdende maatregelen tegen de verspreiding van besmettelijke veeziekten, *c.* Een dito houdende voorziening in de behoeften van den landbouw, en *d.* Een dito, houdende bepalingen omtrent de verevening van de uitgaven over 1842 en 1845 (Deze zijn in haar geheel opgenomen in de Ned. Staats Courant voor 1845, no. 290). Deze maatregel scheen geheel te vallen in den geest van de zoodanigen hier te Lande, die eene algemeen werkende Wet verlangden, maar van uit alle oorden des Vaderlands verhieven zich daartegen stemmen en het regende adressen en requesten aan de Tweede Kamer, waarin men toch met allen aandrang verzocht van zulk eene wet bevrijd te blijven. Uit Groningen en Limburg, uit Vriesland en Zeeland, uit Overijssel en van elders kwamen de zoodanigen opzetten en in de rapporten door mr. G. HIDDEMA JONGSMA in de Kamer gedaan op die verschillende adressen kan men den geest der bestrijders leeren kennen. (Die rapporten komen voor in de Staats

Courant voor 1846, no. 50 en 52). Nu werden in de zitting van de Tweede Kamer aangeboden *gewijzigde* ontwerpen van wet betreffende de vroeger opgenoemde punten, (zie dezelve in hun geheel in de Staats Courant voor 1846, no. 55 en 57) maar ook hier tegen kwamen nieuwe adressen op, zoowel van hier als uit andere oorden des Vaderlands, en na eene zeer langdurige en zeer belangrijke discussie over dit hoogst aangelegen onderwerp, en na eene breedvoerige verdediging van de ontwerpen door Z. E. den Minister van Binnenlandsche zaken, werd het eerste, betreffende de opheffing van het fonds voor den Landbouw verworpen, en daarna de vorige ontwerpen ingetrokken. (Het Algemeen Verslag der Centrale Afdeeling omtrent deze ontwerpen vindt men in de Staats Courant voor 1846, no. 77 en de verschillende redevoeringen daarvoor en daartegen aldaar in de nummers 82, 84 — 87 en 89 — 93.)

De tegenkanting nu, welke *die* wetsontwerpen ontmoetten, is een wapen geworden in de hand van hen, die het *regt en belang* der *Provincien* bestrijden, om huishoudelijke Reglementen op het stuk der veeziekten, de dooding en schadevergoeding daar te stellen. Immers zeggen zij: dat er geen overwegend belang bij is, blijkt uit de weinige medewerking der verschillende gewesten, om de bestaande maatregelen tot behoud van den veestapel te bestendigen of nieuwen in te voeren; maar zij vergeten hier, dat de betreffende weinige adressen tegen de voorgestelde wetsontwerpen niet kunnen of mogen worden aangemerkt als de vertegenwoordigers van geheele Provincien, en dat de gronden, waarop de wetten door velen werden bestreden, grootendeels geheel eigen waren aan den *vorm* der voorgestelde wet, terwijl het *beginsel*, dat

maatregelen tegen de ziekte en derzelver verwoestingen dringend noodig waren, algemeen werd erkend en gehuldigd.

De zaken bleven thans op den ouden voet voortduren en van de Hooge Regering gingen geene Wetsbepalingen ter dezer materie uit, zoodat bij de Staten van Friesland de noodzakelijkheid ondervonden werd, om, in het belang der Provincie, als het gansche Rijk daartoe niet geraken kon, met kracht te handelen, en op nieuw werd eene buitengewone bijeenroeping noodig geoordeeld. H. H. Gedeputeerde Staten noemden toen die zaak voor de welvaart dezer Provincie van het grootste belang, en te regte, want het gold de hoofdbron van Frieslands inwendigen rijkdom, den onschatbaren Veestapel van dit gewest, het gold de beantwoording der groote levensvraag, of die veestapel aan het gevaar, waarmede zij door de longziekte bedreigd werd, zou worden prijsgegeven, dan of er maatregelen zouden worden beraamd om dat verderf af te weren en daartoe opofferingen gedaan en gevorderd? De 1^e vraag werd naauwlettend gewikt en gewogen en de Statenvergadering besliste dezelve, in de buitengewone bijeenkomst van Mei, in laatstgemelden zin, en schoon ook in de gewone zitting van dat jaar, zoo als wij zagen, voorloopig van Provinciale maatregelen werd afgezien, werd in de laatste buitengewone vergadering van dit jaar weder eerst en voornamelijk gehandeld over het hoofdbeginsel, dat der noodzakelijkheid, en stelden H. H. Gedeputeerde Staten in hun breedvoerig en belangrijk rapport ter dezer zake, in de eerste plaats de vraag voorop: Oordeelen H. H. Staten het aanwenden van maatregelen tegen eene verdere verspreiding der besmettelijke long-

ziekte onder het Rundvee in dit gewest nog even zeer als vroeger noodzakelijk? op welke vraag Hun Edel Groot Achtbaren meenden een toestemmend antwoord te mogen verwachten. En zij bedrogen zich hierin niet, want in de zitting van 27 Februarij j. l. werd aan de Staten de vraag gesteld: Oordeelt uwe Vergadering dat men maatregelen dient te be-ramen tot beteugeling en zoo mogelijk verdelging der longziekte? of is de zaak thans in dien toestand gebragt dat men dezelve aan zich zelve moet over laten? eene vraag die met bijna algemeene stemmen in den eersten zin is beantwoord en beslist dat de vergadering tot het overwegen van maatregelen tot wering of beteugeling der ziekte zou overgaan, en nadat alzoo het Hoofdbeginsel was vastgesteld, leid-den de beraadslagingen tot dit resultaat, dat werden vastgesteld:

1° Een reglement tot voorkoming der versprei-ding van de besmettelijke longziekte onder het Rundvee in de Provincie Friesland.

2° Een Reglement nopens de schadevergoedingen welke uit de Provinciale fondsen zullen worden ver-leend bij dooding en sterven van door dezelve aan-getast rundvee.

3° Eene voordragt tot de heffing eener Provinciale belasting over de Jaren 1849 en 1850, tot vinding der noodige fondsen, zoowel ter bekostiging van de middelen ter wering en voorkoming der besmettelijke longziekte onder het rundvee, als van de ten gevolge van de ziekte te verleenen schadevergoedingen, ge-munieerd met eene daartoe behorende suppletoire begrooting.

Alle deze stukken zijn aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche zaken ingezonden, met verzoek de

Koninklijke goedkeuring daarop te willen vragen, zijnde tevens aan Z. M. bij eerbiedig adres verzocht, dat de acten en schrifturen uit deze Reglementen voortspruitende, nadat zij door Koninklijke goedkeuring bekrachtigd zijn, vrijgesteld mogten zijn van zegel, en registratie; waaromtrent nog geene decisien zijn bekend geworden.

Beschouwen wij thans kortelijk ieder dezer Reglementen.

I. REGLEMENT TOT VOORKOMING DER
 VERSPREIDING VAN DE BESMETTE-
 LIJKE LONGZIEKTE.

In dit Reglement vinden wij beperkende maatregelen, waarbij strikte bepalingen zijn aangewezen, die in acht zijn te nemen bij invoer en doorvoer van Rundvee, zoo lang de ziekte in het Rijk bestaat en de ten uitvoer legging van het Reglement noodig geacht wordt, bepalingen omtrent het gebruik van gemeene weiden gedurende zoodanig tijdperk, voorschriften omtrent de verpligte aangave van ziek, kwijnend of verdacht vee, het onderzoek, en de ofzondering daarvan, het voorkomen van alle gemeenschap tusschen vee uit besmette plaatsen en dat uit onbesmette, verbod van verkoop of wegschenking van verdacht vee, en voorschriften omtrent de slagting daarvan door den eigenaar, en bepalingen omtrent de wijze van begraven van gestorven, afgemaakt en voor het verbruik afgekeurd rundvee, onverminderd de maatregelen, welke tot voorkoming van verdere besmetting door dooding als andersints noodzakelijk werden geacht.

Er is in de bepalingen van dit Reglement veel overeenkomst met de vroegere en latere Placaten, door het zelfstandig Provinciaal Bestuur van Friesland uitgevaardigd, maar de uitgestrektheid van de uitvoerende en wetgevende magt van de Provinciale Staten, door de opvolgende Grondwetten zijnde geregeld en bepaald, is daaruit, reeds bij de eerste poging in 1844, de vraag ontstaan: Of een Gewestelijk Bestuur wel gerechtigd was om den in- uit- en doorvoer van de eene provincie naar de andere, aan banden te leggen door beperkende of verbods maatregelen. Het Reglement thans gearresteerd rust op mildere grondslagen dan het concept van 1844, waarbij *invoer* verboden en *doorvoer* alleen te water toegestaan werd, maar de zaak is daarmede toch niet geheel en al veranderd.

Tegen het regt der Staten om zoodanigen maatregel vast te stellen wordt aangevoerd, dat de Grondwet hun daartoe de magt onthoudt. Wij lezen daarin in art. 131 „ Aan de Staten wordt de regeling en het bestuur van het provinciaal huishouden door de wet overgelaten;” terwijl de door het provinciaal belang daar te stellen reglementen en verordeningen aan de goedkeuring des Konings moeten worden onderworpen; maar in ditzelfde artikel wordt ook uitdrukkelijk er bij gevoegd „ zij zorgen dat de doorvoer en de uitvoer naar en invoer uit andere provincien geene belemmering ondergaan.”

Deze laatste alinea van art. 131 der Grondwet van 1848 komt woordelijk overeen met het eerste gedeelte van art. 145 der Grondwet van 1840 en alleen zijn daarvan weggelaten de daarop volgende woorden „ voor zooverre bij de algemeene wetten dienaangaande geene bijzondere voorzieningen mogten

zijn gemaakt." Woordelijk vinden wij dit art. terug in art. 147 der Grondwet van 1815, en in art. 89 van die van 1814, overgenomen uit en ontleend aan de Staatsregelingen van 1801 en 1805. In art. 66 toch van de Staatsregeling van 1801 vinden wij reeds gewag gemaakt van den *doorvoer door*, den *uitvoer naar* en den *invoer uit* het eene Departement van of naar het andere, welke bij die wet wel wordt bevoorregt, maar alleen uit een *Finantieel* oogpunt beschouwd. Dit art. 66 wordt in onmiddelijk verband gesteld met art. 58, het welk mede de wijze regelt, om in de *Departementale geldelijke behoeften* te voorzien. Als de, bij de Wet voor de Departementale kassen bestemde, opbrengst van belastingen niet toereikende mogt bevonden worden, zou ieder Departement het regt hebben, om tot staving der Kas zoodanige Departementale belasting te heffen, als hetzelfde voor het belang der Ingezetenen meest raadzaam zou oordeelen. Zoodanige belasting moest bevoorens aan het Staatsbewind worden voorgedragen, ten einde door het Wetgevend Ligchaam bekrachtigd te worden, en deze bekrachtiging zou *niet* geweigerd worden, dan om redenen, dat de belasting of wijze van heffing voor de Algemeene belasting schadelijk zouden zijn, of strijdig bevonden worden met de bepalingen, in art. 66 vervat, waarin verstaan werd, dat de Departementale lasten niet zouden mogen gelegd worden op den *doorvoer door*, den *uitvoer naar*, of den *invoer uit* eenig Departement en dat ook nooit de voortbrengselen van den grond of de nijverheid van andere Departementen mogten worden bezwaard boven die van het Departement zelve, alwaar de belasting geheven werd. Deze bepaling van art. 66, werd bij de Staatsregeling van 1805, in

derzelve art. 65 bevestigd en hernieuwd, en betrof, zoo als hier ten duidelijksten in het oog springt, eene louter finantieele maatregel, waardoor de heffing der belastingen over het geheele rijk op eenen gelijkvormigen en evenredigen voet gebragt en die heillooze verwarring voorgekomen werd, waartoe de veelvuldige en veelsoortige wijze van heffing, in verschillende oorden des lands, in vroegere dagen aanleiding had gegeven. Hier toch gold het geenszins de beperking van *in* of *doorvoer* van voorwerpen van elders, om de Provinciale industrie te bevoordeelen, of om aan de eene Provincie eene bron van welvaart te verzekeren, die voor de andere, door verhoogde regten, onbereikbaar bleef, of althans minder mild kon vloeijen, want daartegen waakten de laatste woorden van art. 66 der eerste Staatsregeling. De voortbrengselen van den grond, en de nijverheid mogten met geene meerdere lasten worden bezwaard in het eene Departement dan in het andere, wat de landbouwer in Groningen daarvoor betaalde, was ook in Friesland genoeg, wanneer hij zijne producten aldaar ter markt bragt en de fabrikaten in het eene Departement slechts ligtelijk bezwaard, konden met even ligt bezwaar ook in de anderen worden afgezet. Voor de gelijke bescherming van de industrie en van landbouw en veeteelt in de verschillende gewesten was gezorgd. Het gold hier alleen de beantwoording der vraag, van waar de Departementale besturen de noodige fondsen zouden bekomen, om te voorzien in de uitgaven, in art. 65 aan hen opgedragen. „Ieder Departementaal bestuur regelt de kosten van deszelfs eigen huishoudelijk Bestuur,” zegt dat art., „zoo tot administratie van Politie en Justitie, voor zooverre dezelve niet uit de kas van bijzondere Ge-

meenten of Districten worden betaald, als tot onderhoud der Departementale Gebouwen, Dijken, Waterwerken, en dergelijke." Tot goedmaking nu van die *gewone* kosten werd eene begrooting ingediend en door de wet aangewezen, welke som het Bestuur mogt uittrekken en uit welke belastingen. Maar ook zonder zoodanige *buitengewone* rampen, waarvoor uit de Nationale Kas buitengewone onderstand gegeven werd (zie art. 65, al. ult.), konde het geval plaats hebben dat de begrooting te klein gesteld was, dat door bijzondere omstandigheden, die juist geene buitengewone rampen waren, de toegestane gelden niet toereikende bevonden werden tot bestrijding der noodzakelijke Departementale uitgaven, en in zoodanig geval mogt in de bestaande behoefte worden voorzien door nieuwe Departementale belastingen, zoodanige als het Departement voor het belang der Ingezetenen meest raadzaam zou oordeelen, na bekrachtiging van wege het Staatsbewind, en die bekrachtiging zou slechts in zeer enkele gevallen worden geweigerd, en daaronder ook in dat geval, dat men, onder den schijn van belastingheffing, de voortbrengselen van den bodem of volksvlijt van naburige gewesten bezwaarde, of dat men, door allerlei Departementale wetten van in- uit- en doorvoer, het onderlinge verkeer en den handel niet alleen belemmerde, maar ook de, door een eenvormig belastingstelsel naauwelijks daargestelde, eenheid verbrak en de vroegere verwarring en onregelmatigheid trachtte te hernieuwen. Dat deze louter Finantieele bepaling ook alleen met dit oogmerk en in dien geest is daargesteld, hebben vroegere en latere beschouwers onzer grondwettige Staatsinstellingen mede begrepen en de Hoogleeraar THORBECKE, die zeker des bevoegd be-

oordeelaar is, zegt juist hierom, dat de eenvoudige overname van die bepalingen in de Grondwetten van 1814 en 1815 verkeerdelijk geschied is, om dat de redenen, die daarvoor in 1801 en 1805 bestonden, in 1814 en 1815 niet daar waren, en omdat daarbij aan de Provinciale besturen de zorg wordt opgedragen om te waken tegen wederkeerige of onderlinge handelsbelemmering, eene zorg, die tot de werkzaamheden van het Rijksgezag behoort. De inhoud van dit artikel 131 onzer Grondwet alzoo in verband met, en uitgelegd naar de artikelen van vroegere grondwettige Staatregelingen, waaruit het is overgenomen, is dus een louter verbod van finantieele belemmering, eene bepaling, waardoor geldelijke bezwaring der producten van de eene Provincie, in eene andere, wordt voorkomen, eene opdracht van gedurige en doorlopende zorg voor de bevordering en bescherming van onderling handelsvertier, een maatregel tegen geregelde, vaststaande, en voortdurende belemmeringen aan de onderlinge gemeenschap in den weg gelegd.

Het moge waar zijn, dat de striktst letterlijke opvatting van de woorden van art. 131 der tegenwoordige Grondwet geene aanleiding geeft om dadelijk aan bepaalde uitzonderingen te denken, aan den anderen kant is het even zeker, dat het met den aard eener vrijzinnige Grondwet zoude strijden, dat de geest geheel en al buiten opmerking bleef, en wij gelooven dat, wanneer *tijdelijke* rampen of gevaren, *tijdelijke* belemmeringen gebiedend noodzakelijk maken, de zwaarigheid niet zoo groot te achten is, of de *tijdelijke* belemmering van *in-* of *doorvoer* kan worden daargesteld, te meer daar *alle* Reglementen en Verordeningen, die de Staten voor het Provinci-

aal belang noodig achten mogen, en dus ook die, welke de keering der besmettelijke longziekte betreffen, aan de goedkeuring des Konings moeten worden onderworpen, en eerst door die goedkeuring wettelijke kracht kunnen erlangen.

Het is immers niet aan te nemen, dat bij de daarestelling der Grondwettelijke bepalingen expresselijk en opzettelijk zou gedacht zijn aan gevallen, als waartoe het tegenwoordige behoort, omstandigheden, waarin een kwaad in ééne der gewesten heerschende is, dat dáár niet alleen dagelijks grootere schade en verwoesting aanrigt, maar dat bij verderen voortgang de ondergang en vernietiging van de algemeene welvaart des Lands of van een groot gedeelte van dien dreigt na zich te slepen.

In zulk een geval toch, en het aanzijn der longziekte in eene Provincie mag er veilig onder geteld worden, het belang en bestaan van meer dan eene landstreek op te offeren, aan eene te naauwgezette en met den algemeenen bloei des lands in volkomen strijd zijnde opvatting van den letter der wet, komt ons voor te strijden met den geest van bescherming en bevordering van landbouw, veeteelt, en alle takken van bestaan, die het Bestuur aan de Ingezeten verschuldigd is.

Maar wij kunnen zelfs verder gaan en vragen: of niet voor *alle* Provincien dezelfde Grondwet geschreven is? En het antwoord kan hier niet twijfelachtig zijn. Maar dan heeft de Regering zelve de bevoegdheid en het regt van de Provinciale Staten tot ontwerping van zoodanige Reglementen erkend en gehuldigd, daar èn in Zeeland èn in Groningen zoodanige Reglementen, Koninklijk goedgekeurd, bestaan. Om ons tot het laatste te bepalen, als daargesteld in eene

Provincie, het naast aan de onze grenzende, en waar evenzeer de Veeteelt een voorname tak van bestaan uitmaakt, zoo is bij Besluit van Z. M. van 6 April 1848 no. 13 goedgekeurd een door de Provinciale Staten van Groningen gearresteerd Reglement ter voorkoming van het overbrengen of voortplanten der heerschende Longziekte onder het Rundvee, waarbij beperkende maatregelen omtrent den *invoer* en *vervoer* worden vastgesteld, en verschillende bepalingen gemaakt omtrent de aangifte en afzondering van ziek vee, het dooden en begraven, het slagten, enz. Het is gepubliceerd, krachtens besluit van Ged. Staten van 25 April 1848, en gedrukt bij P. W. van Heijningen Bosch, te Groningen. En wanneer nu in de eene Provincie zoodanige reglementen worden goedgegaan en ingevoerd, is er voorzeker geene reden meer, om aan de anderen dit recht te ontzeggen.

En hiermede stappen wij af van een bezwaar, dat de bestrijders van de voorgestelde Wetsbepalingen daartegen inbrengen, doch dat bij de discussien ter Statenvergaderingen weinig schijnt te hebben gewogen, met de opmerking, dat de voorgestelde Politiemaatregel in den thans aangeboden vorm ook nog minder streng is gesteld dan in vorige concepten, waarbij *verbod* van *invoer* werd voorgedragen, terwijl nu slechts *beperkende maatregelen* zijn daargesteld. De verschillende discussien en beschouwingen, die over verschillende ondergeschikte punten van redactie of andersints ter vergadering zijn gehouden of medegedeeld, laten wij geheel onaangeroerd, als bepalende onze beschouwing eenig en alleen tot de Hoofdbeginselen der voorgestelde Reglementaire bepalingen.

REGLEMENT, NOPENS DE SCHADEVERGOEDINGEN
WELKE UIT DE PROVINCIALE FONDSEN VAN
FRIESLAND ZULLEN WORDEN VERLEEND
BIJ DOODING EN STERVEN VAN
DOOR DE BESMETTELIJKE
LONGZIEKTE AANGETAST
RUNDVEE.

Bij dit Reglement is als hoofdbeginsel aangenomen,
1°. dat uit de daartoe bestemde Provinciale fondsen schadevergoedig zal worden verleend, voor zoo verre daartoe van Rijkswege niet wordt verstrekt, (want het Fonds voor den landbouw is nog niet geheel uitgeput, dewijl de Minister van Binnenlandsche zaken de schadevergoeding, voor op last gedood vee, niet als vervallen heeft beschouwd.)

2°. dat die schadevergoeding zou worden verleend
a. voor runderen, door de besmettelijke longziekte aangetast, die, ter voorkoming van verdere besmetting, en onder in achtneming der noodige voorschriften, worden *gedood*, op last van Gedeputeerde Staten der Provincie, ten gevolge van het verslag van een Rijks veearts, den toestand der zieke en schijnbaar gezonde runderen constateerende, en *b.* voor runderen, aan de besmettelijke longziekte *gestorven*, drie dagen of later na gedane aangifte, doch vóór gegeven last tot dooding.

Verder bepaalt het Reglement de hoegrootheid der te geven schadevergoeding, de wijze van waardeering van het te vergoeden vee, de wijze waarop het bedrag van de vergoeding wordt ontvangen, voorbehoud van beschikking bij Gedeputeerde Staten over den verkoop en het gebruik van vleesch, smeer en

huiden van gedood vee, maatregelen omtrent den vervoer en het gebruik van mest van plaatsen, waar de ziekte heerscht of geheerscht heeft, en opgave van de personen, die aanspraak op schadevergoeding verliezen, en door welke daden of nalatigheid.

Omtrent deze latere, meer bepaaldelijk de *uitvoering* van het beginselen betreffende, bepalingen hebben wij hier geen belang in wijde onderzoekingen te treden, daar wij ons alleen willen bepalen tot de hoofdbeginsels zelve en de daartegen geuit wordende zwarigheden.

Het hoofdbeginsel veronderstelt hier *dooding* en *afmaking* van aangetast rundvee, en uitkeering van schadevergoeding deswegens.

Bij de beraadslagingen in de Tweede Kamer der Staten Generaal over de meermalen genoemde, en aan de Wetgevende Vergadering door de Regering aangeboden wet tot opheffing van het Fonds voor den Landbouw en daarstelling van een Veefonds werd het beginsel van *dooding* op last van het Bestuur, zonder de toestemming der eigenaars daartoe te behoeven, bestreden, op grond van art. 162 der Grondwet van 1840, en hebben verschillende leden die *dooding* beschouwd als eene *ont-eigening ten algemeenen nutte*, die alleen mogelijk was *in de gevallen en op de wijze bij de wet te bepalen en tegen behoorlijke schadeloosstelling*, zoo als de Grondwet zich uitdrukte. Was dit het geval met de voorgestelde Algemeene Wet, die in de vergadering van 's Lands vertegenwoordigers werd gebragt, om voor het geheele Rijk te worden in werking gesteld, en overall haren invloed uit te oefenen, ook bij de behandeling der gewestelijke maatregelen, die in de Statenvergaderingen van Friesland werden aangeboden, werd dit punt ter sprake gebragt. De uit

komt evenwel was gansch anders, want schoon ook in 1846 de Algemeene Wet voor het Veefonds werd afgestemd, zoowel in 1844, als in Mei 1848 en in de zitting van dit Jaar, werden door de Staten dezer Provincie Reglementen ontworpen, of gearresteerd, waarin de dooding op den voorgrond stond, maar geenszins in het aspect van *onteigening ten algemeenen nutte*, waarvoor de vergoeding uit 's Lands kas komen moest. Evenwel is ook in de laatste discussie door sommige leden der Staten op dit denkbeeld terug gekomen en worden nog die bedenkingen opgeworpen.

In art. 147 van de Grondwet, waaronder wij leven, is ook vastgesteld, dat niemand van zijn eigendom kan worden ontzet dan ten algemeene nutte, en tegen voorafgaande schadeloosstelling; en als dus die dooding is eene onteigening ten algemeene nutte, moet bij eene wet vooraf bepaald worden, dat het algemeen nut de onteigening vordert. In dit geval zou eene *Algemeene Wet*, zoodanige dooding gelastende en de schadevergoedingen regelende reeds zelf de noodzakelijkheid der onteigening kunnen verklaren, maar bij een Provinciaal Reglement zoude de zwaarte groter worden.

Intusschen valt hier, onzes inziens, minder aan *onteigening ten algemeenen nutte* te denken, dan wel aan de uitvoering eener *maatregel van politie*, voornamelijk in het belang van den veehouder en landeigenaar.

Het is toch niet te ontkennen dat, zoo al niet uitsluitend, ten minste stellig hoofdzakelijk bij de bepalingen van onteigening is gedacht aan onroerende goederen, zoo als uit den aard der zaak daartoe alleen aanleiding is, bij werken van vestingbouw, aanleg, herstel of onderhoud van dijken, geval van

oorlog, brand of watersnood, enz. alle welke in het tegenwoordig Grondwetsartikel omtrent de onteigening genoemd worden. Maar al moge men de onteigening ook uitstrekken tot alle roerende goederen, dan nog geschiedt dezelve gewoonlijk om van dat eigendom, waarvan men den bezitter ontdoet, gebruik te maken, of tot hetzelfde doel waarvoor hij het alleen *voor zich* gebruikte, *ten behoeve van allen*, of tot een ander doel, waarbij het *algemeen* belang heeft, terwijl hier het eenige doel is de *vernietiging* van iets, dat anderen hindert, dat anderen schaadt en alzoo ten gevolge eener politiemaatregel kan verdelgd worden.

Wanneer wij aan verschillende gevallen en omstandigheden denken, waarin de voorwaarde gemist wordt, die in art. 625 van het Burgerlijk Wetboek voor het regt wordt gevorderd, om van eene zaak het vrij genot te hebben en daarover op de volstrektste wijze te beschikken, ontmoeten wij van zelve de voorbeelden van zoodanige vernieling, of vernietiging, waarbij nog nimmer gedacht is aan eene *vergoeding van schade, ten gevolge van onteigening ten algemeenen nutte*. Men mag, zoo luidt die voorwaarde, van zijne zaken geen gebruik maken, strijdende met de wetten of openbare verordeningen, door de bevoegde magt daargesteld, en men mag aan de regten van anderen geen hinder toebrengen. Zoodra nu een of ander voorwerp buiten die voorwaarde valt, kan de bevoegde magt maatregelen nemen ter voorkoming van zoodanigen hinder. Wanneer b. v. brand in eene gemeente ontstaat en ter voorkoming van de verspreiding der vlammen, eene belendende huizinge met het daarin voorhanden mobilair wordt onder den voet gehaald en de vernielende kracht van het woedende element daardoor

gestuit, dan zal wel de schending van art. 162 der Grondwet niet worden beweerd en schadeloosstelling uit 's lands kas gevorderd; wanneer een rund op de openbare markt, in wilde woestheid en drift ontstoken, zich los scheurt, en als dol door de straten rennende, gevaarlijk wordt voor de veiligheid van anderen, dan zal, wanneer de overheid dit schadelijk en gevaarlijk dier doet dooden, wel geene voorafgaande wet het nut dier onteigening voor het algemeen behoeven te bepalen; wanneer een dolle hond in het veld gezien wordt, die, niettegenstaande zijne ongesteldheid, het eigendom zijns meesters blijft, zal wel niemand er zwaarigheid in zien, dat dezelve wordt doodgeschoten, zonder voorafgaande wet, die de onteigening voorschrijft en zonder schadeloosstelling uit 's lands kas.

Even zoo vermeenen wij, dat in het geval van besmettelijke veeziekte, als maatregel van politie, de dooding van besmette beesten kan worden bevolen, zoo als die bevolen is bij de Publicatie van 1799 nog niet afgeschaft, en kan dit als politiemaatregel gebeuren, dan hebben ook de Staten allezins de bevoegdheid, een Reglement daar te stellen en aan 's Konings goedkeuring te onderwerpen, waarbij die dooding als hoofdbeginsel wordt aangenomen.

Art. 131 der Grondwet laat aan de Staten Provinciaal de bevoegdheid uitdrukkelijk vrij, om *alle* zoodanige Reglementen en Verordeningen te maken, en aan den Koning ter goedkeuring voor te dragen, als zij voor het Provinciaal belang noodig oordeelen, en als zulk eene, in het belang der Provincie noodige, Verordening deze Reglementen beschouwende, als Reglementen van Politie, is er geene zwaarigheid, om daarbij te bevelen de vernietiging en dooding van

zoodanig vee, hetwelk, door besmettelijke stoffen over te brengen op anderen, voor de welvaart van anderen gevaarlijk is, en gelooven wij dat de bezwaren tegen het Reglement omtrent de schadeloosstelling uit 's lands kas en zonder den titel van ont-eigening ten algemeene nutte, zijn opgelost.

Maar het is billijk dat, bij zoodanige gedwongen dooding, in het belang van den veestapel, dit verlies worde vergoed. Het offer moet worden ge-eischt en gebragt, maar in dat prijsgeven van eene hem dierbare bezitting, die eene der hoofdbronnen van zijne dagelijksche inkomsten uitmaakt, is reeds genoeg opoffering voor den veehouder gelegen, die buiten het gemis van zijn vee, alle de onaangename drukten eener zoodanige slagting, van de reiniging zijner gebouwen, enz. heeft te dragen, en daarenboven nog voor eenen geruimen tijd in zijn gemaak belemmerd wordt, en het is dus altijd en reeds bij de eerste daarstelling van den maatregel van afmaking begrepen en gevoeld, dat het billijk was hem daarvoor eenigzins schadeloos te stellen. Die schade-loosstelling, op verschillende tijden verschillend gewijzigd, is altijd toegekend en als hoofdbeginsel aangenomen en het fonds van den landbouw was zijn bestaan verschuldigd aan de gevoelde billijkheid, dat er schade vergoed werd, en daar dit niet uit 's Lands kas geschieden kon, aan de gevoelde noodzakelijkheid, om daarin, door van elders bij een gebragte gelden, te voorzien. Dit fonds voor den Landbouw was uitgeput en niet in staat, om bij toenemende veeziekte, de gevorderde sommen voor de vergoeding af te werpen en daaraan was het derde Reglement van de Provinciale Staten van Friesland zijn aanzijn verschuldigd, namelijk:

HET WETSONTWERP TOT HEFFING EENER PROVINCIALE
 BELASTING BINNEN FRIESLAND OVER DE JAREN 1849
 EN 1850, OM DAARUIT TE VINDEN DE NOODIGE
 FONDSSEN, ZOOWEL TOT BEKOSTIGING VAN DE
 MIDDELEN TER WERING EN VOORKOMING DER
 BESMETTELIJKE LONGZIEKTE ONDER HET RUND-
 VEE, ALS VAN DE TEN GEVOLGE DIER ZIEKTE
 TE VERLEENEN SCHADEVERGOEDINGEN.

In dit wetsontwerp wordt voorgedragen de heffing eener belasting en wel van de veehouders, in evenredigheid van de waarde van hun vee, en van de grondeigenaars, in evenredigheid hunner ongebouwde eigendommen. Ook hier willen wij het verschil van meeningen over den vorm, over den grondslag der heffing enz. niet vermelden, maar alleen een blik slaan op het hoofdbeginsel. Bij de vroegere ontwerpen van 1844 en 1848, onder het bestaan der Grondwet van 1840, was de vraag gerezen, of de Staten wel de bevoegdheid en magt hadden, om belastingen, van wat aard en met welke bedoeling dan ook, daar te stellen en aan den Koning ter goedkeuring voor te dragen, uitgezonderd het geval voorzien in art. 148 „het onderhouden en aanleggen van zoodanige *werken*, als zij voor het belang van hunne Provincie nuttig oordeelen.” Maar in de Grondwet, waaronder thans de voorgedragen maatregelen zijn

vastgesteld, is in art. 129 het principe op den voorgrond gesteld, dat de begrooting der Provinciale en huishoudelijke inkomsten en uitgaven door de Staten jaarlijks wordt opgemaakt, en de Koninklijke goedkeuring vereischt, en dat de Provinciale belastingen tot dekking dezer uitgaven, door de Staten aan den Koning voorgedragen, bekrachtiging vereischen door de Wet; en in art. 131, dat buiten de voorschriften in art. 129, alle zoodanige Reglementen en Verordeningen, als zij voor het Provinciaal belang noodig achten, aan de goedkeuring des Konings moeten worden onderworpen. Al wilde men dus eene belasting, tot dekking van Provinciale uitgaven, heffen, zoo hebben de Staten het radicaal om die voor te dragen en kan de Wet dezelve bekrachtigen. Maar waar het eene Politiemaatregel geldt, in het belang der Provincie, zoo als wij dit Reglement en de geheele zaak der veeziekte beschouwen, is er geen twijfel aan de bevoegdheid der Staten, om zoodanige Verordeningen vast te stellen en ter goedkeuring aan te bieden. Maar er werden andere zwarigheden geoperd, over *de personen, van welke* de heffing der belasting is voorgesteld. Bij de Statenvergadering is onder anderen een adres ingediend van Heeren Directeuren van de onderlinge verzekerings-maatschappij van Friesche veehouders, gevestigd te Leeuwarden, onder den titel: *Het behoud van den Frieschen vee-stapel*, waarin de voorgestelde belasting als onregtvaardig beschouwd werd, omdat de schadevergoeding zou worden betaald uit de penningen bijeengebragt door de veehouders en grondeigenaars, en deze juist de personen waren, wier bezittingen ten algemeenen nutte werden onteigend. In dit adres werd dus de dooding van het zieke en verdachte vee wederom

voorgedragen als eene onteigening ten algemeenen nutte, een denkbeeld, dat ook door anderen gedeeld wordt, maar onzes inziens niet juist is voorgesteld, en dan ook in kernachtige bewoordingen is weder sproken door den Heer R. G. S. J. V. BURMANIA BARON RENGERS. Te regt merkte Zijn Ed. daarbij aan, dat hier aan geene eigenlijk gezegde onteigening te denken valt, dat het Provinciaal gezag niet het rund onteigent, niet het rund van den veehouder wegneemt, om er ten algemeenen nutte, op eene andere wijze, gebruik van te maken, maar *bij wege van Politie maatregel de dooding, de vernietiging* gelast. Wil men deze maatregel als onteigening beschouwen en de besturen, door zoodanige toepassing der Grondwet, aan banden leggen, dan is er aan geene Staatspolitie meer te denken, dan verbiedt de Grondwet aan de Regering, zoo Algemeene als Provinciale, om den eersten plicht van iedere Staatsvereeniging na te leven d. i. *de zorg voor de algemeene welvaart en veiligheid*. Bij de wetten van 1840 en 1842 is daaraan dan ook nimmer gedacht, en als men nu bij de dooding schadevergoeding geven wil, dan is het billijk, dat die schade betaald wordt door hen, die er in de eerste plaats en voornamelijk belang bij hebben. Dit is onbetwistbaar de veehouder en daarom is het billijk hem in de eerste plaats te belasten. Het is niet te ontkennen dat de Staat belang heeft bij de welvaart van ieder individu, gelijk ieder individu bij de welvaart van den Staat, maar naar dezen grondslag zouden de beschermende bepalingen van iedere afzonderlijke klasse, van elk beroep, *ten algemeenen nutte* kunnen genoemd worden, en hier geldt het vooral en onmiddellijk de welvaart, het bestaan van den veehouder, en van hem kan dus, in *zijn* belang, de grootste opoffering ge-

vorderd worden. In de tweede plaats heeft de grondeigenaar groot belang bij de zaak en het is dus niet onbillijk dat ook deze eenigermate belast wordt. Algemeen en gelijk drukkende belastingen daar te stellen is niet doenlijk, altijd drukken zij deze of gene klasse meer dan anderen; maar die klassen, hier de veehouders en grondeigenaars, treft zij ook algemeen en zonder onderscheid.

Als wij dan zoo van den kant der *regtvaardigheid* de voorgedragen Reglementen en Wetsontwerp aan-nemelijk vinden, blijft nog de vraag over, of zij *doelmatig* zijn. De Hr. G. J. HENGVELD in zijn wezen, de oorzaken en de behandeling der longziekte van het Rundvee, te Leijden bij *C. C. van der Hoek*, 1847, zegt, als de slotsom zijer onderzoekingen, „moeijelijk *kan* eene andere voorbehoeding worden aangewezen als door middel van Politie - maatregelen.”

Wat de belemmering van *in* en *doorvoer* aangaat, vermeenē wij dat een enkele blik op de geschiedenis der veeziekten, die, hoe men ze ook qualificeeren moge, stellig besmettelijk waren, gelijk de longziekte het is naar de meening van verre de meeste deskundigen, het doeltreffende, nuttige, ja noodige van dien maatregel voldoende aantoot, en ten aanzien van de dooding zelve is nog minder twijfel denkbaar. Reeds in 1799 luidde de Wet „dat beide, reden en ondervinding leeren, dat onder de middelen om dezelve te keeren, *in de eerste plaats* hoort, het dadelijk slagten van het besmette vee.” Hoe heilzaam die afdoende maatregel meermalen gewerkt heeft, zagen wij bij de vermelding der laatste afma-

kingen in de Provincie, en nog is het oordeel daarover bijna eenstemmig. Nog is, blijkens het bij de laatste discussien uitgebragt Rapport van Gedeputeerde Staten, het eenparig gevoelen der veeartsen, die de longziekte hebben waargenomen, dat zij blijkbaar besmettelijk is, dat er geen afdoend geneesmiddel is aan te wijzen, en dat onmiddellijke dooding aan te bevelen is, waarbij zelfs een de opmerking voegde, dat die afmaking vooral was aan te prijzen, vóór dat het tijdperk der smetstofontwikkeling bij het vee plaats hadde. Ook de bestrijders van de voorgedragene belasting waren te gelijker tijd verdedigers van den maatregel van afmaking, en bij het adres van Directeuren der Maatschappij; het behoud van den Frieschen Veestapel, werd daarop ook opzettelijk aangedrongen.

En nu komen wij tot de laatste vraag, die ons zal bezig houden, namelijk deze: Of, ook al werd het Reglement van Politie tot voorkoming of wering der ziekte ingevoerd, dan nog schadevergoeding van wege de Provincie in de tegenwoordige omstandigheden, *regtmatic* en *noodig* geacht moet worden, en of daarin niet reeds genoegzaam is voorzien door de bestaande Maatschappijen van verzekering, zoodat de deswege voorgestelde bepalingen en de belastingwet moeten achterwege blijven.

Deze vraag is vooral behandeld in het adres van Heeren Directeuren der Maatschappij te Leeuwarden, meergemeld, en wordt in den laatsten zin beantwoord, en daarbij voornamelijk betoogd, dat de voorgestelde belasting zou zijn eene *gedwongene verzekering*, terwijl niemand, als hebbende de vrije beschikking over zijn eigendom, gedwongen mag worden, om tegen wil en dank zijn goed te verzekeren, zoodat die belasting

zou zijn in strijd met de wet, en dat, al wilde men een nuttig doel bereiken, het te keer gaan der ziekte namelijk, door deze, onder den vorm van belasting verborgen, gedwongene verzekering, dan nog alle schade vergoed moest worden door het algemeen en niet door veehouders en grondeigenaars, en deze bewering werd ook daar weder gebouwd op het denkbeeld van onteigening, dat wij vroeger bestreden. Ook op dit punt is ter Statenvergadering, van meer dan eene zijde, dit adres toegelicht en tegengesproken, en ook wij zijn van oordeel, dat er een groot verschil bestaat tusschen eene *verzekering* en de daargestelde *Politiemaatregel, met vergoeding der schade*, die door derzelver *uitvoering* wordt toegebracht. Eene verzekering toch kan niet gedwongen worden, maar aan maatregelen van Politie moet ieder zich onderwerpen, en daar is dus de vergoeding eene *billijkheid*, door de Verordening zelve erkend. Niemand zal wel aan het Staatsgezag, in uitgebreider of beperkter kring, de magt ontzeggen, om zoodanige Policiemaatregelen vast te stellen, als noodig zijn, om hetzelfde de middelen te waarborgen en te verschaffen, om voor de algemeene veiligheid, rust en welvaart te zorgen, daar met de ontneming van die magt ook de mogelijkheid dier zorg aan het gezag ontnomen wordt. Het Provinciaal Gezag dwingt in de Belastingwet geen eigenaar, om zijn *ziek* of *besmet* beest te verzekeren, het heeft zijn *individueel* belang niet in het oog, zoo als de maatschappijen, maar het *algemeen* belang van den veestapel, van de veeteelt, en daar die *algemeene* welvaart bedreigd wordt, wil hij de verspreiding der ziekte te keer gaan, en daarom is ook de *schadevergoeding*, die men toekent, op grond van billijkheid aan hem, wiens beest gedood wordt,

niet *het genot of de prijs eener verzekering*, maar alleen *het gevolg der toepassing van eene maatregel van Politie* en als zoodanig noch in strijd met de wet, noch boven de magt van het Staatsgezag.

Eindelijk, is er niet in die vergoeding door de Verzekeringsmaatschappijen voorzien? Zoo lang de verliezen door de ziekte of door de afmaking de krachten der Maatschappij niet overschrijden, zou deze vraag bevestigend kunnen worden beantwoord, maar als de ziekte algemeen mogt worden, waarvoor bij velen gegronde vrees bestaat, dan zijn zij te beperkt in omvang en strekking, om geheel met vrucht te kunnen werken; zoodra de ziekte eene hoogte bereikt, die het aan de respective verzekerden ondoenlijk maakt hun quota in de schaden te dragen, houdt hare werking op. En bovendien verlangt en beoogt het Provinciaal gezag *meer* dan de maatschappijen; deze laatste behouden den *veestapel* niet, maar geven den veehouder in contanten terug, wat hij aan vee verliest, maar het gezag wil den *veestapel* zelve behouden en redden, en daartoe Politiemaatregelen invoeren, waarbij echter de billijkheid wordt geëerbiedigd en in acht genomen.

Gaarne huldigen wij alle verzekeringsmaatschappijen, gaarne wenschen wij dezelve grooten bloei en uitbreiding, om nuttig te kunnen werken, maar met en nevens haar prijzen wij de Provinciale maatregelen uit volle overtuiging aan.

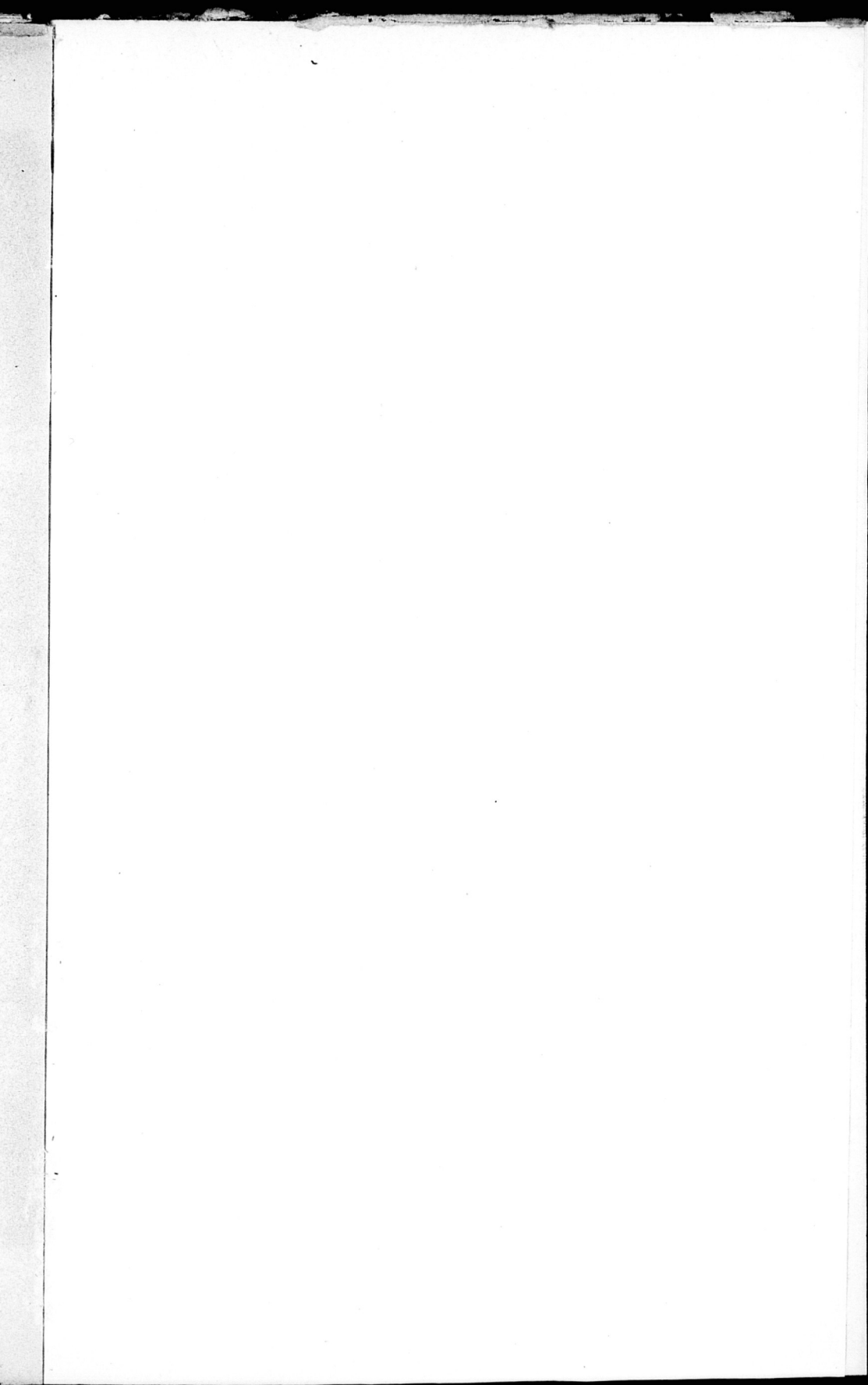
Als men den blik slaat op de Provinciën, waar Reglementen zijn ingevoerd, dan zal men zien, in hoe eene ongunstige verhouding wij staan tot Groningen en Zeeland, en waarlijk, de rijkdom van onzen Vee-stapel, die in 1847 niet minder dan 172,912 runderen telde en blijkens Verslag van Ged. Staten in

Februarij 1849 niet minder dan 174,765 bedroeg, dringt ons tot ernstige overweging van het belang der zaak.

Men late zich ten dezen niet te spoedig gerust stellen, men achte den vijand, die te bestrijden is, niet te gering. In 1766 stierven in de Provincie Friesland, in de zes laatste maanden, niet minder dan 97,756 stuks rundvee; in 1744 binnen het jaar 109,597 en moge er al, tusschen de vroegere veepesten en de tegenwoordige longziekte, geene volkomene gelijkheid bestaan, ook deze is gevaarlijk, ook deze neemt toe en grijpt om zich, ook deze bedreigt de welvaart van eene belangrijke volksklasse en daardoor middelijk van den ganschen Staat. Een iegelijk, die werken kan, tot bereiking van een goed doel, werke mede, en zie toe: ne detrimentum capiat Respublica. (1)

(1) Het Politierglement zie bl: 63 heeft reeds de Koninklijke goedkeuring mogen erlangen; Moge hetzelfde geschieden met het Wetsontwerp, omtrent het Finantiëele! Wat toch zou eene wetsbepaling baten, zonder de middelen van uitvoering?

1880555

